

ÇİZGİ DIŞI BİR EVLİLİK HİKAYESİ: MÜSLÜMAN KADININ GAYRİ MÜSLİM ERKEKLE EVLİLİĞİ

 Ayşe ELMALI KARAKAYA^a

Öz

İslam geleneğinde yaygın kabul gören Müslüman kadının gayri müslim erkekle evliliğinin yasak olduğu kanaatine rağmen özellikle Batılı ülkelerde birçok Müslüman kadın farklı dine mensup bir erkekle evlenmektedir. Bu çalışmada Müslüman kadınların farklı kabul edilebilecek bu evliliklerinde karar verme süreçleri ve ailelerinin dinlerarası evliliğe karşı tutumları incelenmiştir.

Araştırma, İngiltere’de yaşayan, eşleri gayri müslim olan 19 Müslüman kadınla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelere dayanmaktadır. Araştırma sonucuna göre Müslüman kadınların böyle bir evliliğe karar vermelerindeki öncelikli sebep ‘aşk’tır. Katılımcılar, birçok evlilikle olduğu gibi, aşık oldukları ve hayatlarının geri kalanını birlikte geçirmek istedikleri için gayri müslim erkeklerle evlenmeye karar vermişlerdir. Bununla beraber, aileden ayrı yaşıyor olmak Müslüman kadınlar için evliliğe karar vermede süreci kolaylaştırıcı, üzerlerindeki aile baskısını azaltıcı bir unsur olmuştur. Müslüman ailelerden bir kısmı karma evliliğe karşı destekleyici bir tavır gösterebilir de katılımcıların çoğunun ailesi kızlarının farklı dine mensup bir erkekle evlenmesine karşı olumsuz bir tutum sergilemiştir. Ailelerin bu tutumunda din farklılığı, kültür farklılığı, toplumsal baskı ve kişisel kaygılar önemli rol oynamıştır. Gayri müslim aileler ise oğullarının Müslüman bir kızla evlenmesine olumsuz baksalar dahi, nihai kararı oğullarına bırakarak çekimser kalmışlardır. Bununla beraber hem Müslüman hem de gayri müslim ailelerin çocuklarının evlilikleri konusunda ortak endişeleri evliliklerinde dini inançları konusunda baskı görme yahut da din değiştirmeye zorlanma ihtimalleridir.

Anahtar kelimeler: Din Sosyolojisi, Dinlerarası Evlilik, Karma Evlilik, Müslüman Kadın.

AN EXTRAORDINARY MARRIAGE STORY: MARRIAGE BETWEEN MUSLIM WOMEN AND NON-MUSLIM MEN

Despite the widespread opinion in the Islamic tradition that it is forbidden for a

^a Öğr. Gör. Dr, Sakarya Üniversitesi, aysekarakaya@sakarya.edu.tr

Muslim woman to marry a non-Muslim, many Muslim women marry out of religions in Western countries. In this study, the decision-making processes of Muslim women in this unusual marriage and the attitudes of their families towards interfaith marriage were examined.

The research is based on semi-structured interviews with 19 Muslim women married to non-Muslim men. Firstly, the research data revealed that the main reason for Muslim women to decide on such a marriage is 'love'. Many Muslim women decided to get married to non-Muslim men because they fell in love and wanted to spend the rest of their lives together, which is similar to the reasons for most marriages. Also, living away from the family has been a factor that facilitated the process of deciding to marry for Muslim women and reduced the family pressure. Although some of the Muslim families showed a supportive attitude towards interfaith marriage, most of the families had a negative attitude towards their daughters marrying a man from a different religion. The religious differences, cultural differences, community pressure and personal concerns all played an important role in the families' attitudes. Non-Muslim families, on the other hand, preferred to abstain, leaving the final decision to their sons, even if they thought negatively about their sons marrying a Muslim girl. However, the common concern of the children of both Muslim and non-Muslim families about their marriage is the possibility of being pressured about their religious beliefs or being forced to convert.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Giriş

Batılı ülkelerde giderek artan Müslüman kadınların gayri müslim erkeklerle evlilikleri özellikle Müslüman azınlık gruplar için dikkate alınması gereken bir olgu haline gelmektedir (Hargey 2016; Imam Mustafa 2016). Ancak, gerek bu evliliklerin İslam geleneğinde hoş karşılanmaması, gerekse de meselenin istisnai durumlar olarak değerlendirilmesi sebebiyle konu birçok Müslüman topluluk lideri ve alim tarafından ihmal edilmiş, hatta görmezden gelinmiştir. Batıda yaşayan Müslüman topluluklar için potansiyel bir önemi haiz olmasına rağmen literatürde de konuyla ilgili büyük bir eksiklik mevcuttur. Bu çalışmada, dinlerarası evlilik yapan Müslüman kadınların böyle bir evlilik yapma sebepleri ile aile ve yakın çevrelerinde karşılaştıkları tutumlar, gayri müslim bir erkekle evli Müslüman kadınların tecrübeleri üzerinden ele alınarak literatürde konuyla ilgili bu boşluğun doldurulması amaçlanmaktadır.

A. Literatür

Evlilikte eş seçimi ile ilgili yapılan araştırmalar, bireylerin etnik köken, sosyoekonomik statü, din vb. konularda kendilerine benzer sosyal özelliklere sahip kişilerle evlenme eğilimi gösterdiklerini ortaya koymuştur (Blossfeld

and Timm 2003; Dribe and Lundh 2011; Kalmijn 1998; Muttarak 2004; Rosenfeld 2005). Diğer bir ifade ile araştırmalara göre bireylerin eş seçimi ve evlilik kararları onların toplumsal konumları ile uyumlu olmuştur (Al-Rebholz 2018). Öyle ki, Bourdieu'ya (2002) göre eş seçiminde bireyin, herhangi bir kural ya da kısıtlamaya bağlı olmadan özgürce ve kendi istediğine göre karar verdiğinin düşünüldüğü durumlarda dahi verilen karar, kişilerin olası davranışlarını düzenleyen, yatkınlıkları belirleyen *habitusun* ürünüdür. Kişisel habituslar bireylerin algı ve beğenilerini biçimlendirir ve evlilik gibi özel/kişisel olduğu düşünülen durumlarda bile onların mensubu oldukları toplum tarafından kabul görecektir, toplum içindeki konumlarına uygun eşleri seçmesini sağlar (Bourdieu 2002). Bu bakımdan içinde yaşanılan toplumun kabulünü zorlayan karma evlilikler, özelde dinlerarası evlilikler, insanlar arasında yaygın eş seçimi yönelimlerine aykırı bir durum olarak değerlendirilir (Muttarak 2004; Dribe and Lundh 2011). Bununla beraber göçmen nüfusun yoğun olduğu ülkelerde, farklı dini ve etnik gruplar arasındaki etkileşimin artmasıyla birlikte kültürlerarası ve dinlerarası evlilikler son yıllarda daha da yaygın hale gelmiştir (Muttarak 2004; Muttarak and Heath 2010). Benzer şekilde, buldukları ülkelerdeki farklı dini ve etnik gruplarla artan etkileşimlerinin bir neticesi olarak Müslüman toplulukları içinde de karma evlilik oranı artmıştır.

Batı'da yaşayan Müslümanların evlilikleri, bu ülkelerde artan Müslüman nüfusla birlikte merak edilen konulardan birisi olmuş ve konuyla ilgili birçok araştırma ve çalışma ortaya konulmuştur (Shaw 2000; Buijs and Rath 2003; Lucassen and Laarman 2009; Muttarak and Heath 2010; Carol 2013). Yapılan bu çalışmalar incelendiğinde araştırmaların iki grup evliliğe odaklandığı görülmektedir: (1) Müslümanların yine Müslümanlarla olan evlilikleri ve (2) Müslümanların gayri müslimlerle olan evlilikleri. Birinci gruptaki evliliklerde gayri müslim bir ülkede yaşayan Müslümanların kendi etnik grupları içinde yaptıkları evliliklerle beraber farklı etnik gruba mensup Müslümanlarla olan evliliklerine odaklanılmıştır (Muttarak 2004; Muttarak and Heath 2010). İkinci grup evliliklerde ise daha çok Müslüman erkeklerin Müslüman olmayan kadınlarla yaptığı evlilikler incelenmiştir (Cerchiaro, Aupers, and Houtman 2015; Charsley and Liversage 2013; Rozario and Samuel 2012). Bununla beraber, her ne kadar bu çalışmaların bazılarında Müslüman kadınların karma evlilikleri de araştırmaya dahil edilse de çalışmaların büyük bir kısmında gayri müslim eş/eş adayı evlenmeden önce ya da evlenmek için dinini değiştirerek Müslüman olmuştur, ancak son zamanlarda yapılan bazı çalışmalarda eşleri din değiştirmeyen Müslüman kadınlar araştırmanın ana konusu olmuştur (Feise-Nasr 2022).

Müslümanlar arasındaki karma evlilik konusu, özellikle de dinlerarası evlilikler, sadece batılı ülkelerde değil, nüfusun çoğunluğunun Müslüman olduğu ülkelerde de üzerinde çalışılan bir konu olmuştur. Örneğin, Türkiye’de yapılan araştırmalarda da Müslümanların dinlerarası evlilikleri din ekseninden farklı açılardan ele alınmıştır. Yapılan çalışmalardan bir kısmı konunun dini hükmünü ele alarak İslam Hukukuna göre Müslümanların ehli kitapla evliliği konusunu incelerken (Kazancı 2022; Eskin 2007), diğer bir kısmı ise Müslüman-Gayri müslim evliliklerinde çocukların dini kimliklerinin oluşumu (Yıldıztekin 2010) konusu üzerine odaklanmıştır. Bunun yanısıra özellikle farklı ülkelerde yaşayan Türklerin karma evlilikleri ele alan çalışmalarda ise bu evliliklerdeki çocukların dini eğitimi (Kurttekin 2019), karma evlilik yapmış Türk kadınların evliliklerinde din farkı ile ilgili tecrübeleri (Jawad and Elmali-Karakaya 2020) ve bu evliliklerin dini-kültürel boyutu (Baycar 2019; Gungor 2016) incelenmiştir.

Müslümanlar arasında giderek artan farklı dine mensup kişilerle yapılan karma evliliklerle ilgili çalışmalar, bu tür evliliklere yönelik aile ve Müslüman toplumun ortaya koyduğu tutumun, Müslüman tarafın kadın mı yoksa erkek mi olduğuna göre farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Ebeveynler, oğullarının gayri müslim bir kadınla evlenmelerine izin verir ve görece hoş görürken, kızlarının gayri müslim bir erkekle evlenmesine karşı daha az hoşgörülü ve kabul etmez bir tavır içindedirler (Hanassab and Tidwell 1998). Bu farklılık, Kuran-ı Kerim’deki dinlerarası evliliklerle ilgili ayetlerin (bkz. 2:221; 5:5; 60:10), Müslüman kadının hangi dinden olursa olsun gayri müslim bir erkekle evlenmesinin, o kişi Müslüman olmadığı müddetçe, hiçbir şekilde dinen kabul edilmediği şeklindeki yorumuna ve bu evliliğin İslam fıkıh geleneğinde icmâen yasak olarak kabul edilmesine dayanmaktadır (Azzam 2015; Friedmann 2003; Al-Yousuf 2006; Ansano 2012).

İslam alimleri, Müslüman kadının gayri müslim erkekle evlenmesi ile ilgili yasağın gerekçesi olarak, ilgili ayetlerin yorumlarına dayanan dini argümanların yanı sıra, birtakım sosyo-kültürel argümanlar da ileri sürmüşlerdir. Bu argümanlar temelde kocanın, karısının dindarlığı üzerindeki potansiyel etkisi, kadının toplumdaki hiyerarşik konumu ve aile içindeki cinsiyet rolleri gibi hususlar göz önüne alınarak ortaya konulan değerlendirmelerdir. Buna göre, evin reisi olarak kabul edilen koca ailede en üst konumdadır ve karısı üzerinde otorite ve güç sahibidir. Ailenin dini mensubiyeti üzerinde söz sahibi olan ve aile bireylerini bu konuda etkileyen kişi de yine kocadır (Gomaa 2011; El-Jercawi 2009). Dolayısıyla Müslüman bir kadın gayri müslim bir erkekle evlendiği takdirde dinini özgürce

yaşayamaz (Seamon 2012). Gayrimüslim koca, Müslüman eşini kendi dinine davet edebilir, hatta ailedeki statü ve üstünlüğünü kullanarak Müslüman eşini İslam'ı terk etmeye dahi zorlayabilir (Eskan 2007; Sabuni 1980; Kâsâni 1997). Bu bağlamda, İslam dini Müslüman bir kadının dinini korumak amacıyla onu inancını tehlikeye atabilecek şeylerden uzak tutarak, kendisi için tehdit oluşturacak böyle bir evliliğe girmesini yasaklamıştır (Kâsâni 1997; Sabuni 1980; Dalgın 2003). Esas olarak, özellikle İslam'ın ilk dönemlerinde Müslüman alimler tarafından, kendi dönem ve toplumsal şartları göz önünde bulundurularak ileri sürülmüş olan bu argümanları sonraki dönem (klasik ve çağdaş) Müslüman alimler de kullanmaya devam etmişler ve hükümlerinde ilk dönem alimleri arasındaki icmaya da atıfta bulunmuşlardır. Neticede de Müslüman kadınların gayri müslim bir erkekle evlenmesinin yasak olduğu ile ilgili icmanın olduğunu, bu sebeple de hükmün değiştirilemeyeceği düşüncesi Müslüman toplumda yaygın kabul gören bir kanaat olarak yinelenmeye devam etmiştir (Dalgın 2005; Darwaza 1963; Shaikh Ramzy 2016; Yasir Qadhi 2009; Stowasser 2009).

Bununla beraber, tüm bu olumsuz görüş ve değişmesinin söz konusu olmayacağı kabul edilen yasaklık hükmüne rağmen, giriş bölümde de belirtildiği üzere, özellikle batı ülkelerinde yaşayan Müslümanlar arasında gayri müslim bir erkekle evlilik yapan kadınların sayısı giderek artmaktadır. Bu evliliklerin çoğunda kadın ya da ailesi tarafından gayri müslim eş adayının Müslüman olması talep edilse de evlenebilmeleri için müstakbel eşinden dinini değiştirerek Müslüman olmasını talep etmeyen, böyle bir talepte bulunmayı da doğru bulmayan bir grup Müslüman kadın da vardır (Cila and Lalonde 2014). Bu çalışmada bu ikinci grup Müslüman kadınların tecrübeleri üzerinden, İslam geleneğindeki yaygın olumsuz tavra rağmen böyle bir evlilik yapma sebepleri ve aile ve yakın çevrelerinde evlilik kararlarının nasıl karşılandığı ele alınacaktır.

B. Teorik Arka Plan

Gayrimüslim bir erkekle evli Müslüman kadınların tecrübelerini inceleyen bu çalışma, araştırma sürecinde elde edilen veriler ışığında dinlerarası evlilik olgusunu Müslüman kadınların tecrübeleri aracılığıyla anlamayı amaçlamaktadır. Araştırmada dinlerarası evliliğe karşı özellikle Müslüman toplumlarda kabul gören norm ve değerlerin katılımcıların evlilik kararlarını nasıl etkilediği, bu kararlar ilgili aile ve yakın çevrenin tutumu ve Müslüman kadınların bunları nasıl anlamlandırdıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çabaya uygun olarak da yorumlayıcı paradigmadan faydalanılmıştır. Yorumlayıcı sosyal bilim geleneğinin kurucularında olan

Max Weber'e göre sosyal bilim, sosyoloji, toplumsal eylemin bilimidir; toplumsal davranışı yorumlayarak anlamak ve oluşumunu toplumsal olarak açıklamak ister. Burada öne çıkan üç temel kavram vardır: Anlamak (*verstehen*), yani anlamları kavramak; yorumlamak (*deuten*), yani öznel anlamları kavramlar halinde düzenlemek; açıklamak (*erklären*) yani davranışların düzenliliğini ortaya koymak (Aron 2010, 388). Weber *verstehen* kavramı ile bireyin içsel duygularını biçimlendiren ve onu belirli tarzda davranmaya yönlendiren nedenlerin ya da güdülerin öğrenilmesi, tespit edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Nitekim bu çalışmada da katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen veriler analiz edilirken onları böyle bir evlilik kararı vermeye götüren sebepler, karar aşamasında iç dünyalarında yaşadıkları gelgitler, karşılaştıkları tepkileri nasıl yorumladıkları gibi konular anlaşılmalı çalışılmış, ardından literatürdeki ilgili araştırma ve kaynaklarla karşılaştırmalar yapılarak Müslüman kadınların bireysel tecrübelerine dayanan öznel anlamlar kavramlar halinde düzenlenerek yorumlanmıştır.

Günümüzde hermenötik, etnometodoloji, bilişsel, idealist ve öznelci gibi birçok perspektifin benimsediği ve geliştirdiği bir yaklaşım haline gelen yorumlayıcı-anlayıcı yaklaşım genel olarak bireylerin kendi toplumsal dünyalarını nasıl oluşturdukları ve devam ettirdikleriyle ilgili açıklama ve yorumlara ulaşmak için toplumsal olarak anlamlı bir eylemi ayrıntılı olarak gözlemleyerek sistematik olarak analiz etmeyi kapsar (Neuman 2020). Anlayıcı-yorumlayıcı yaklaşımın bu araştırmanın teorik arka planı olarak belirlenmesinin nedeni de çalışmanın hareket noktasının, Weberyan anlayışa paralel olarak, her ne kadar ilk planda bireysel bir karar olarak değerlendirilebilecek olsa da dinlerarası evlilik gibi uzun vadede geniş etkileri olacak toplumsal bir eylemi bireylerin içsel duyguları, iç dünyaları üzerinden araştırmaya çalışıyor olmasıdır.

Dinlerarası evliliği Müslüman kadınlar özelinde derinlemesine incelemek amacıyla gerçekleştirilen bu nitel araştırmada araştırma deseni ise fenomenoloji (olgubilim) deseni olarak belirlenmiştir. Fenomenoloji deseni, bize tümüyle yabancı olmayan fakat hakkında ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanır. Bir kavramla, ilgili bireylerin deneyimlerinin ortak anlamı tanımlanır. Bu deseni kullanan araştırmaların odak noktası, katılımcıların 'neyi', 'nasıl' deneyimlediklerinin tespit edilmesidir (Creswell and Poth 2013; Creswell and Creswell 2018). Bu araştırmada da dinlerarası evlilik gibi yabancı bir olgunun, Müslüman kadınlar perspektifinden daha derinlemesine anlaşılması amaçlandığından fenomenoloji desenin kullanılması uygun görülmüştür.

C. Yöntem ve Katılımcılar

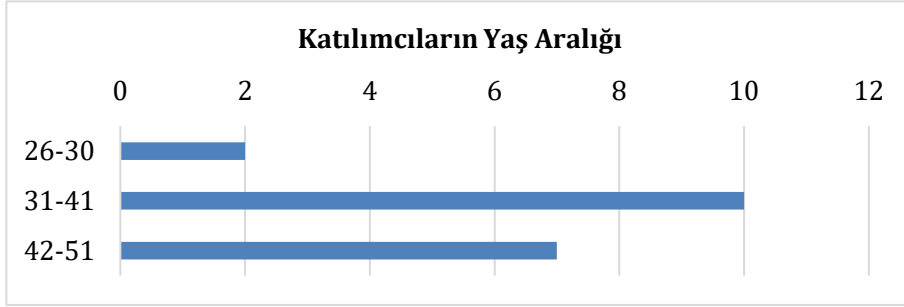
Araştırma, konusu itibariyle nitel bir araştırma olarak planlanmıştır. Nitel araştırmanın temel amacı, katılımcıların araştırma konusuyla ilgili tecrübelerini nasıl yorumladıkları ve bu tecrübelerine nasıl anlamlar yüklediklerini anlamaya çalışmaktır (Bremborg 2011). Araştırmada Müslüman kadınların dinlerarası evlilik tecrübeleri ile ilgili veriler, yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Bu yöntemle Müslüman kadınların farklı dine mensup bir erkekle evliliğe karar süreçleri, evliliklerinde, karar aşaması ve sonrasında, aileleri ve çevrelerinde karşılaştıkları tepki ve tutumlarla ilgili tecrübeleri hakkında ayrıntılı bilgi edinmeyi sağlamıştır. Araştırmada, İngiltere’de yaşayan ve gayri müslim bir erkekle evli 19 Müslüman kadınla yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen nitel verilerin değerlendirilmesinde tematik analiz tekniği kullanılmıştır. Tematik analiz yöntemi ile araştırma verisindeki temalar tespit ve analiz edilerek araştırma konusu farklı yönlerden yorumlanır. Tematik analiz yöntemi zengin ve ayrıntılı, aynı zamanda da karmaşık bir veri setinin analiz ve açıklanmasında esnek ve kullanışlı bir araştırma yöntemidir (Braun and Clarke 2006). Esneklik, tematik analiz yönteminin avantajlarından birisidir. Nitekim bu araştırmada da araştırmacı olarak beklentilerimi veriye yansıtılmaktan kaçınmama ve elde edilen analiz sonucunu mümkün merteye önyargısız bir şekilde değerlendirmememde yardımcı olmuştur.

Çalışmada katılımcılara kartopu ve amaçlı örnekleme yöntemleri ile ulaşılmıştır. Araştırmanın ana konuları olan evlilik ve din konularının araştırmaya katılanlar için hassas kabul edilen konular olması sebebiyle katılımcıların gizliliği araştırmada özellikle dikkat edilen husus olmuştur. Bu bağlamda katılımcı kimliklerini korumak amacıyla çalışmada katılımcıların gerçek isimleri yerine müstear isimler kullanılmış, kimliklerini ortaya çıkarabilecek herhangi bir bilgiye de yer verilmemiştir. Araştırmaya katılımda iki temel kriter aranmıştır: Karma evlilik yapmış kadınların kendilerini Müslüman olarak tanımlamaları ve eşlerinin gayri müslim olması.

Araştırmanın evrenini İngiltere’de yaşayan karma evlilik yapmış kadınlar oluşturmaktadır. Örnekleme ile ilgili olarak ilk planda araştırmanın Birmingham şehrinde yaşayan gayri Müslimle evli Müslüman kadınlar ile yapılması planlanmıştır. Bu seçimin temel sebebi Birmingham’ın, Britanya doğumlu Müslümanların yanı sıra, oldukça farklı etnik gruplardan Müslüman toplulukları barındırması ve Londra’dan sonra İngiltere’de en çok farklı

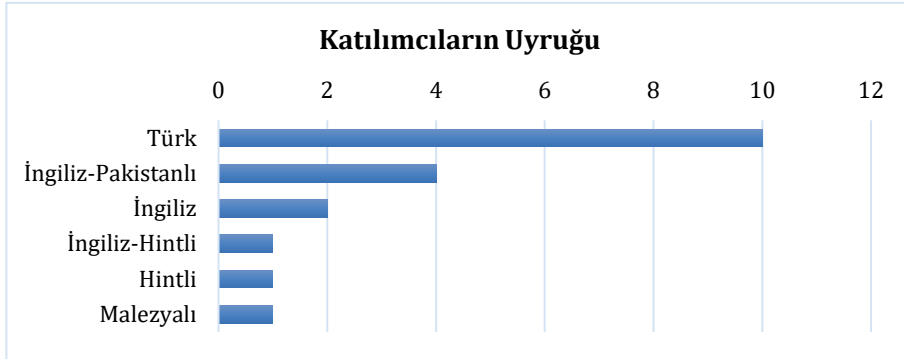
milletlerden Müslüman topluluğunun bulunduğu şehir olmasıydı (Office for National Statistics 2012). Ancak araştırmanın ilk saha çalışmasında, bu kararın, özellikle katılımcılara ulaşma noktasında, çalışmanın devamı için oldukça zorlayıcı bir karar olduğunu anlaşılmıştır. Zira konunun hassasiyeti sebebiyle örneklem grubu sadece bir şehirle sınırlandırıldığında, yeterli katılımcı sayısına ulaşmak mümkün görülmemiştir. Bu sebeple de farklı etnik gruplardan daha fazla katılımcıya ulaşabilmek için araştırma alanını İngiltere'nin tüm bölgelerini kapsayacak şekilde genişletme kararı alınmış, bu sayede daha çok ve daha farklı etnik gruplara mensup katılımcılara ulaşılmıştır. Sonuç olarak, araştırmada her ne kadar katılımcıların çoğunluğunu Londra, Manchester ve Birmingham'da yaşayan Müslüman kadınlar oluştursa da araştırma süresince Bristol, Leicester, Oxford ve Sheffield gibi İngiltere'nin farklı şehirlerinde yaşayan, farklı etnik kökene mensup evli 19 Müslüman kadınla görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler esnasında katılımcıların yaşları 26 ila 51 arasında değişmekle beraber, ortalama yaş 38'dir.

Şekil 1. Katılımcıların Yaş Aralığı

Araştırmaya katılan on dokuz katılımcının çoğunluğu Türk'tür. Kalan katılımcıların dördü İngiliz-Pakistanlı, ikisi Beyaz-İngiliz ve diğerleri de İngiliz-Hintli, Hintli ve Malezyalıdır.

Şekil 2. Katılımcıların Uyuşu

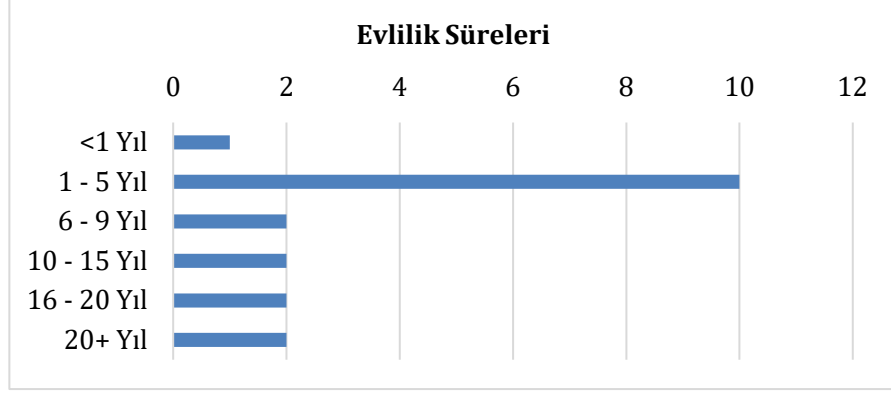
Araştırmada katılımcıların çoğunluğunu karma evlilik yapmış Türk kadınların oluşturması, çalışmanın sınırlılıklarından birisi olarak kabul edilebilir. Bu durumun temel sebebi Türk katılımcıların karma evlilik yapmış diğer Türk kadınlarla ve Türk topluluğu ile daha çok bağlantılı olmasıdır. Dolayısıyla, çalışmaya katılan bir Türk katılımcı çalışmaya katkı sağlayabilecek diğer bir Türk katılımcı ile iletişime geçmemde aracı olmuştur. Öte yandan katılımcılara ulaşma sürecinde, karma evlilik yapmış farklı etnik gruptaki kadınların kendi etnik topluluklarıyla veya gayri müslim bir erkekle evli diğer Müslüman kadınlarla fazla bir iletişim ve bağlantılarının olmadığı gözlemlenmiştir. Bu sebeple Türk katılımcılar dışındaki katılımcıların kartopu örneklem metoduyla katılımcılara ulaşmada katkıları yok denecek kadar az olmuştur. Bu durumun temel sebebi Müslüman toplulukların, gayri Müslim bir erkekle evlilik yapmış Müslüman kadınlara, özellikle de eşi din değiştirerek Müslüman olmamış kadınlara yönelik tutumlarıdır. İslam geleneğinde olumlu görülmeyen bir evlilik yapmış Müslüman bir kadının, evliliği sebebiyle cemaati/topluluğu tarafından dışlanması yahut evliliği ile ilgili olumsuz görüşlere muhatap olması muhtemeldir. Bu sebeple bu olası tepki ve eleştirilerden kaçınmak için, farklı dine mensup biriyle evlilik yapmış Müslüman kadınların birçoğu hem kendi etnik topluluğuyla hem de diğer Müslüman gruplarla iletişimini en aza indirmeyi tercih etmektedir. Nitekim bu araştırmada da Türk olmayan sadece bir görüşmeci, Zahra, çalışmaya katılmak isteyebilecek diğer Müslüman kadınlara yönlendirebilmiştir. Bu sebeple, gayrimüslimle evlilik yapmış farklı etnik kökenlerden Müslüman kadınlara ulaşabilmek için gösterilen tüm çabaya rağmen, araştırmaya katılanların çoğunluğunu Türk katılımcılar oluşturmuştur.

Araştırmada, Türk katılımcılardan altısı Türkiye'den İngiltere'ye ilk olarak çalışmak ve aynı zamanda İngilizce dil becerilerini geliştirmek için geldiğini söylerken, dört katılımcı ise esas olarak lisans veya lisansüstü düzeyde yüksek öğrenim görmek için İngiltere'ye geldiklerini belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan katılımcıların tümü en az bir lisans derecesi almış, beş katılımcı ise ayrıca lisansüstü derecelerini tamamlamıştır. Katılımcıların birisi ev hanımı olup, diğer tüm katılımcılar çalışmaktadır. Çalışan katılımcıların büyük çoğunluğu (18 kişiden 17'si) doktor, öğretmen, proje yöneticisi, tasarımcı gibi profesyonel işlerde çalışmakta; kalan bir kişi ise bir süper markette kasiyerlik yapmaktadır.

Katılımcı eşlerinin çoğunluğu (19 kişiden 11'i) Beyaz-İngiliz'dir. Geriye kalan eşler ise Güney Asya-İngiliz, Hong Kong-İngiliz (Çin), Hollandalı, İspanyol, Yunan, İtalyan, Nijeryalı ve Güney Afrikalı olmak üzere farklı etnik

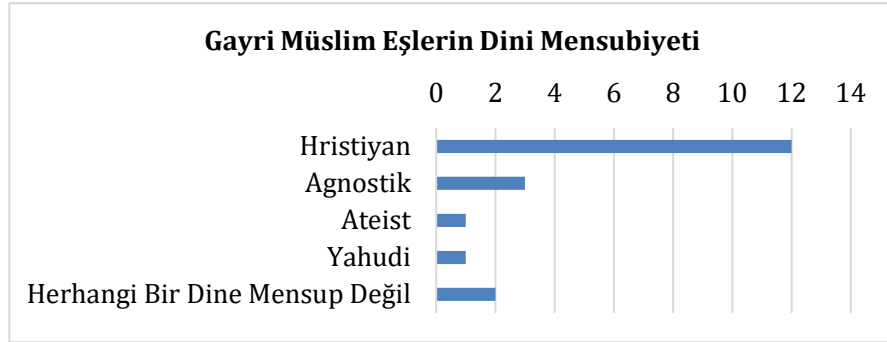
kökenlere mensuplardır. Katılımcıların evlilik süresi, görüşmeler esnasında, 2 ay ile 25 yıl arasında değişmekle beraber, ortalama evlilik süresi 9 yıldır.

Şekil 3. Evlilik Süreleri

Araştırmaya katılan Müslüman kadınlar, eşlerinin dini mensubiyetleri ile ilgili olarak farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Buna göre, iki katılımcı eşlerinin herhangi bir dine bağlı olmadığını belirtirken, geri kalan katılımcılardan ikisi eşlerinin ateist olduğunu, birisi ise Yahudi olduğunu ifade etmiştir. Bununla beraber katılımcıların çoğunluğu (19 kişiden 12'si) eşlerini Hristiyan olarak tanımlamıştır. Katılımcılar arasında eşleri Hristiyan veya Yahudi olan kadınlardan sadece üçü, eşlerinin dini pratikleri yerine getiren, dindar bireyler olduklarını belirtirken, geriye kalan dokuz katılımcı eşlerini kültürel Hristiyan veya Yahudi olarak tanımlamış ve dinin günlük hayatları üzerinde herhangi bir rol oynamadığını vurgulamıştır.

Şekil 4. Gayri Müslim Eşlerin Dini Mensubiyeti

Araştırmada tüm katılımcılar kendilerini Müslüman olarak tanımlamış ve inançlı olup Tanrı'ya inandıklarını vurgulamışlardır. Öte yandan,

katılımcıların hiçbiri kendi dinlerine karşı tavizsiz bir yönelimi ve bu dinin tek doğru din olduğu inancını yansıtan aşırı muhafazakâr (Altemeyer and Hunsberger 1992) olduklarını gösteren herhangi bir tutum sergilememiştir. Bu sonuç, muhafazakarların dinlerarası ilişkilerde yer almaya daha kapalı olduklarını ortaya koyan, dindarlık ve inançlar arası evlilikler arasındaki ilişki ile ilgili yapılan araştırma ile de benzerlik göstermektedir (Cila and Lalonde 2014). Ayrıca, katılımcılara kendilerini dindar olarak tanımlayıp tanımlamadıkları, ne kadar dindar gördükleri sorulduğunda 19 kişiden 7'si kendisinin dindar Müslüman olduğunu belirtirken, 19 kişiden 9'u kendisini ya 'rahat Müslüman (flexible Muslim)' ya da 'kültürel Müslüman' olarak tanımlamış ve katılımcılardan üçü ise dindar bir Müslüman olmadıklarını söylemiştir.

D. Bulgular

Yapılan görüşme verilerinin araştırma soruları doğrultusunda analizinde dört ana tema tespit edilmiştir: Müslüman kadınların eşleriyle nerede ve nasıl tanıştıkları; karma evliliğe karar verme süreçleri, Müslüman ve Gayrimüslim ailelerin karma evliliğe karşı tutumları ve çocuklarının evlilik kararları üzerindeki etkisi. Makalenin bundan sonraki kısmında bu temalarla ilgili araştırma sonuç ve değerlendirmeleri ele alınıp tartışılacaktır.

1. Nasıl Tanıştılar: Hikâyenin Başlangıcı

Görücü usulü evlilik, katılımcıların mensubu olduğu birçok Müslüman topluluk içinde tercih edilen bir evlilik türü olsa da (Pande 2016; Shaw 2006), araştırmaya katılan katılımcıların hiçbiri eşiyile görücü usulü ile tanışıp evlendiğini söylememiştir. Bununla beraber araştırmaya katılan katılımcılardan çoğu evlenmeden önce ailelerinden ayrı yaşadıklarını belirtmiştir. Her ne kadar ebeveyn kontrolü ve aile etkisi devam edebiliyor olsa da aileden ayrı yaşamak bireylere eş seçiminde daha fazla özgür, rahat olma imkânı sağlamaktadır (Romain 1996). Benzer şekilde ailelerinden ayrı yaşıyor olmak Müslüman kadınlar için de kararları üzerindeki olası aile baskısını azaltan, bazıları içinse ailenin evlilikleri üzerindeki tehditlerini azaltan, özgürlük ve serbestlik veren bir durum olmuştur. Araştırmada katılımcılardan yalnızca ikisi (boşanmış ve çocuklarıyla birlikte yaşayan Maria ile babası vefat etmiş ve annesiyle beraber yaşayan Maryam) bu süreçte aileleriyle yaşadıklarını söylemişler ve kararları ile ilgili ailelerinden olumsuz bir tavır görmediklerini ve ailelerinin ilk günden itibaren kararlarını desteklediklerini belirtmişlerdir. Bununla beraber katılımcılardan on altısı müstakbel eşleriyle tanışıp evlilik kararı

verdiklerinde okul, iş vb. sebeplerle ailelerinden ayrı yaşamaktadırlar. Ayrıca, Türk katılımcıların çoğunluğu (10 katılımcıdan 8'i) ise evlilik kararı verdiklerinde okul veya çalışmak için geldikleri İngiltere'de yaşadıklarını hem ailelerinden hem de ülkelerinden ayrı olduklarını ifade etmişlerdir. Bu katılımcılara göre ailelerinden ayrı yaşamak, evlilik kararı verme sürecini nispeten kolaylaştıran bir durum olmuştur. Örneğin, İngiltere'de büyümüş İngiliz-Pakistanlı iki katılımcı, Hanan ve Aneesa, eğer eşleri ile tanıştıkları zaman aileleriyle yaşıyor olsalardı, Müslüman olmayan birisiyle evlilik kararını veremeyeceklerini açıkça söylemişlerdir. Aynı şekilde eşi İtalyan olan beyaz İngiliz Laila da başlangıçta üzerinde çok da düşünmediklerini ama ilişkileri ciddileştikçe aralarındaki din farkı ve ailelerinin kararlarına olası tepkilerinin ana gündemlerini oluşturduğunu söylemiş, ancak ailesinden uzakta yaşadığı için bu konuyu düşünmeyi bir müddet daha ertelemenin kolay olduğunu belirtmiştir.

Katılımcıların, karar verme sürecinde ailelerinin etkisi ile ilgili anlattıklarından yola çıkarak aileden ayrı yaşamamanın kadınların üzerindeki aile etkisini azalttığını söylemek mümkündür. Birçoğu için verdikleri karar aileleri tarafından kabul görmeyecek, alışılmışın dışında bir karar olsa da ailelerinden ayrı yaşıyor olmak karar verme sürecinde kendilerini daha özgür ve daha kararlı hissetmelerini sağlamıştır.

İngiltere gibi farklı inançlara sahip, farklı etnik gruba mensup bireylerin bir arada yaşadıkları toplumlarda, zaman içerisinde gerek eğitim ve gerekse de iş ortamında bu gruplar arasındaki sosyal etkileşim artar (Barlow 1977; Gordon 1966). Bu bağlamda okul ve iş yerleri farklı dini ve etnik gruba mensup kişilerin tanışıp birbirleriyle etkileşime girdikleri yerlerin başında gelir. Farklı gruplara mensup kişiler arasındaki bu sosyal etkileşimin zaman içinde duygusal bir birlikteliğe dönmesi de beklenebilir bir durumdur (Romain 1996). Benzer bir şekilde araştırmaya katılan katılımcıların çoğu (%74) da eşleriyle iş yerinde, üniversitede ya da gittikleri kursta tanıştıklarını söylemiştir. Bu sonuç, iş yeri ve okul gibi mekanların farklı gruplara mensup kişiler arasında sosyal etkileşimin meydana geldiği öncelikli yerler olduğu şeklindeki değerlendirmeleri desteklemektedir (Barnett 1962; Romain 1996). Bununla beraber araştırma sonucuna göre bu mekanlarda tanışan kişiler için sahip oldukları ortak ilgi ve değerler din, ırk gibi onları ayıran özelliklerden daha önemlidir ve bu ortak ilgi ve değerler aralarındaki farklılıklarının üstesinden gelmeyi kolaylaştırmıştır.

Araştırmalar, farklı gruba mensup biriyle ilişki içinde olan karma çiftlerin, kendi grubu içinden biriyle ilişki içinde olan çiftlere kıyasla ilişkileri

süresince daha farklı sorunlar ile ilgilenmek durumunda kaldıklarını göstermektedir (Romain 1996). Bu sebeple de bazı konulardan emin olmadan ilişkilerini üçüncü bir kişiye yahut diğer aile üyelerine duyurmayı tercih etmezler. Bu durumun bir sonucu olarak, birbirlerini tanıma süreleri benzer problemlerle ilgilenmek durumunda kalmayan çiftlere göre daha uzundur. Araştırmaya katılan Müslüman kadınlardan bazıları için de gayri müslim erkekle olan ilişkisi/arkadaşlığı 'büyük bir sır'dır ve ilişkilerinin geleceğinden emin olmadan bu sırrı kimseyle paylaşmamışlardır. Katılımcılara ilişkilerini ailelerinden saklama sebebi sorulduğunda, ailelerinin bu 'sırrı' önceden bilmeleri durumunda ya karşı çıkıp onları ayırmaya çalışacağını yahut da erkek arkadaşlarından dinini değiştirip Müslüman olmasını isteyeceklerini, bu yönde baskı yapacaklarını ve de en kısa sürede evlenmelerini isteyeceklerini söylemişlerdir. Örneğin, Laila, içinde bulunduğu durumu şu sözlerle dile getirmiştir:

"Yaklaşık 4 yıl boyunca Adam'dan aileme bahsetmedim. Sanırım söylemememin sebebi eğer anne babama, aileme biriyle görüştüğümü söylersem, onlar için bir sonraki adım bir an önce, hemen evlenmekti ki bu ancak Müslümanlar arasında olan bir durum olabilir. Kültürel olarak, İngiltere'de geçerli bir durum değildi. Bu sebeple dört-dört buçuk yıl sonra durumu aileme söyledim ki bu bize birbirimizi daha iyi tanımamız için zaman kazandırdı. Bu süre bir anlamda evlilik gibi ciddi bir aşamaya gelmeden ilişkimizi ilerletmek ve daha da sağlamlaştırmak için beraber geçirdiğimiz bir zaman gibiydi. Kesinlikle bunu yapmamız gerekiyordu..."

Laila'nın ifadesinde de görüldüğü gibi, benzer tecrübe yaşamış katılımcılar için ilişkilerinin başında aileleri ile konuşmak ilişkileri için bir risk olabilirdi. Zira böyle bir durumda ailelerinin ilişkilerinden beklentilerini de düşünmek, dikkate almak zorunda kalacaklardı. Ayrıca, daha da önemlisi, katılımcılara göre aileleriyle görüşmeden önce çift olarak öncelikle kendilerinin bu ilişkiyi emin olmaları gerekiyordu; çünkü haberleri olduğunda ailelerinin olumsuz bir tavır takınacağını biliyorlardı.

2. Büyük İkilem: Evlenmeli mi Evlenmemeli mi?

Romain (1996) karma evlilik yapmış çiftler üzerine yaptığı araştırmasında, farklı dine mensup birisiyle yapılan bu evliliklerin sadece aileler için alışılmışın dışında bir durum olmadığını, birçok çift için de alışılmışın dışında ve yer yer endişe edici bir durum olduğunu söyler. Benzer şekilde bu çalışmada da katılımcıların yarısı ilişkileri ciddileştikçe endişelerinin arttığını, erkek arkadaşlarıyla aralarındaki dini ve kültürel farklılıkları daha fazla düşünmeye başladıklarını ifade etmişlerdir. Buna göre, ilişkileri evliliğe doğru ilerledikçe, sevdikleri ve hayatlarını paylaşmak

istedikleri bir adamla evlenmek ile Müslüman bir kadının gayri-müslim bir erkekle evlenemeyeceğine dair çocukluklarından beri duydukları ailevi ve geleneksel kurallar arasında kaldıklarını hissediyorlardı. Nitekim, on üç yıllık evli olan Nuray ilişkisinin başında içinde bulunduğu ikilemi şu sözlerle anlatmıştır:

“Eş adayımda aradığım temel kriter aşktı. Beni seven, sevgisini gösteren birisini arıyordum. İşte o sevgiyi kocamda, onun gözlerinde gördüm; fakat aynı zamanda büyük bir ikilem içindeydim. Hatırlıyorum, nişanlıydık ya da evlenmek üzereydik, içinde bulunduğum durum yüzünden ilişkimizle ilgili kendimi çok çok kötü hissediyordum. Bu evlilik çok zor olacaktı... Aman Allah'ım ne yapıyorum ben?! Bu evliliğe izin yoktu, biliyorum fakat aynı zamanda bu adamla evlenmeyi de gerçekten çok istiyordum. Bu ikisi arasında seçim yapmak çok zordu...Çok çok zordu...!” (Nuray)

Görüşmeler esnasında katılımcılardan bir grup ise, Müslüman kadının gayri müslim bir erkekle evliliği konusunda ailesindeki ve bağlı olduğu cemaatteki olumsuz görüşlerin etkisiyle hissettiği ikilemin, evlilik kararından dolayı zaman zaman pişmanlık duymasına hatta kendilerini günahkâr hissetmelerine sebep olduğunu söylemişlerdir. Örneğin Elif, önceden iki farklı dinden insanın bir arada olamayacağını düşündüğünü ve bu nedenle çoğu zaman ilişkisini sürdürmekle yanlış bir iş yapıyor hissine kapıldığını şu sözlerle ifade etmiştir: *“İlişkim ve dini inançlarım arasında yaşadığım ikilemden dolayı kendimi sorguluyordum: Yoksa ben yeterince iyi bir Müslüman değil miyim?! Acaba Allah'a karşı isyan mı ediyorum?... Evliliğim yüzünden Allah beni sevmez mi”*. Bu katılımcılar, görüşmeler esnasında geçmişten gelen, zihinlerindeki gayri müslim bir erkekle evliliğin Müslüman kadın için uygun olmadığı düşüncesine rağmen, sevdikleri adamla evlenmek istediklerinde hissettikleri ikilemi anlatmışlardır. Elif örneğinde görüldüğü gibi, bu evlilikle ilgili yasağı bilmeleri onların üzerlerinde baskı hissetmelerine ve kendi dindarlıklarını değerlendirmelerine hatta şüphe duymalarına neden olmuştu.

Araştırmaya katılan katılımcılardan üçü ise her ne kadar verdikleri karardan emin olsalar da ailelerinden ve çevrelerinden gelen olumsuz yorumların evliliklerinin yürüyüp yürümeyeceği konusunda kendilerini endişelendirdiğini belirtmiştir. Bu endişeler, içinde buldukları durum hakkında bir kez daha düşünmelerine neden olmuştur. Bu nedenle, katılımcılardan bazıları kararlarının doğru olduğundan ve evliliklerinin diğer ‘normal’ evlilikler kadar başarılı olma potansiyeli olduğundan emin olmak için onlarla benzer tecrübeler edinmiş ve dinlerarası evlilik yapmış Müslüman çiftlere ulaşmaya çalıştıklarını söylemişlerdir.

3. Kararın Ardındaki Sebep

Bireylerin mensubu oldukları dini veya etnik grubun dışından birisiyle evlenmelerine sebep olan etkenleri dört grupta ele almak mümkündür: Toplumun genelinde meydana gelen değişimler, dini topluluklarda ve aile dinamiklerinde meydana gelen gelişmeler ve kişisel faktörler (Romain 1996). Her ne kadar bu sebepler karma evliliklerin birçoğu için geçerli olabilecek nedenler olsa da karma evlilik yapmış herkes için genel geçer bir nedenden bahsetmek mümkün değildir. Zira zikredilen tüm bu sebeplerin dışında/yanında bireylerin kendine özgü sebepleri de olabilir. Bu bağlamda görüşmeler esnasında katılımcılara dinlerarası evlilik kararlarının arkasındaki neden sorulduğunda, tüm katılımcılar ana sebep olarak 'aşk'tan bahsetmişlerdir. Karma evlilik ve özellikle dinlerarası evlilik yapmış birçok çiftle paralel olarak (Khan 1998; Romain 1996) araştırmaya katılan Müslüman kadınlar için de 'aşk', evlilik kararı vermelerinde belirleyici sebep olmuştur. Katılımcılar "birçok kadın gibi [onların da] aşkı aradıklarını" (Maryam) ve "ideal bir eş için temel kriterlerinin aşk" olduğunu ve "karşısındaki insana sevgisini hissettirebilen birisini istediklerini" (Nuray) ve eşleriyle tanıştıklarında da aşık olduklarını söylemişlerdir (Pınar, Betül). Dolayısıyla, özellikle ilişkilerinin ilk zamanlarında partnerlerinin dininin, etnik kökeninin, ten renginin vb. ne olduğu onlar için önemli değildir. Araştırmada elde edilen bu sonuç, Sprecher ve Hatfield (2017)'in kadınların aşkı evliliğin temeli olarak gördüklerini ve evliliklerinin olmazsa olmazı olarak aşka vurgu yaptıklarını söyleyen araştırmaları ile de uyumludur.

Çalışmada aşık olmanın yanısıra Müslüman kadınların içine düştükleri ikilemlere ve karşılaşılabilecekleri tüm olası zorluklara rağmen evlilik kararı vermelerine yardımcı olan veya onları cesaretlendiren başka faktörler de tespit edilmiştir. Bu faktörlerden ilki gayri müslim eşin 'iyi karakteri' dir. Eş adayının karakteri ve Müslüman kadınlara karşı tutumu, Müslüman kadının kararını olumlu yönde etkilemiştir ve katılımcıların yarısı bu duruma özellikle vurgu yapmıştır:

"Eşim dürüst bir insandır. Onunla tanışıp çıkmaya başladığımızda da onun iyi karakterli birisi olduğunu biliyordum. Beni zora sokacak, evlendiğime pişman edecek birisi değildi. Bu yüzden yabancı birisiyle evlilik nasıl olur diye ya da anlaşabilir miyiz diye hiç tereddüt etmedim." (Nuray)

"Benim eşim güzel ahlakı ile sevdirdi kendini bana. Yani, baktım gerçekten çok güzel bir karakteri var. Hep söylüyorum kendisine, şahadet getirmemiştir ama Müslüman ahlakı var onda." (Meral)

Katılımcılara, eş seçiminde eşlerinin kendileri ile aynı dini inanca

sahip olmasının kendileri için ne derece önemli olduğu sorulduğunda, katılımcılardan bazıları iyi bir insan olmanın ve iyi bir karaktere sahip olmanın kendileri için aynı dine inanmaktan daha önemli olduğunu belirtmişlerdir. Burada dikkate alınması gereken husus, bu kadınların aynı zamanda 'kültürel Müslüman' olarak tanımlanan, dinin günlük yaşamlarında önemli bir rol oynamadığını söyleyen katılımcılar olmalarıdır. Nitekim, 'kültürel Müslüman' ifadesi Müslüman bir kültürel geçmişe sahip olmasına rağmen İslami pratikleri yerine getirmeyen kişiler için kullanılan bir kavramdır. Bu kişiler dini normlara alışkanlık dışında kimlik amaçlı olarak bağlılık gösterirler. Kültürel Müslüman olarak tanımlanan kişi için din, hayatını bütünüyle kuşatıcı bir anlam sisteminden çok eğitim, aile gibi alt sistemleri oluşturan toplumsal bir sistemdir (Larsson 2010). Dolayısıyla kendilerini bu şekilde tanımlayan Müslüman kadınlar da eşleriyle aralarındaki dinsel farklılıkların ileride sorun yaratacağını düşünmediklerini ifade etmişlerdir. Örneğin, 16 yıldır Beyaz-İngiliz bir erkekle evli olan Öykü'ye kocasının dini kimliğinin kararını etkileyip etkilemediği sorulduğunda, şunları söylemiştir:

"Hayır, çünkü dediğim gibi, o dindar değildi ve ben de çok dindar, dini pratikleri yerine getiren biri değilim ... Sanırım, her iki taraf da çok dindar değilse ve görüşleriniz din tarafından şekillendirilmiyorsa, günlük hayatınız dinle şekillenmiyorsa... bir de eğitilmiş isen ve batıda yaşıyorsan, hayata ve dünyaya karşı belli bir bakış açısını geliştiriyorsun... Sanırım daha çok hümanizm ve insani değerler etrafında şekilleniyor bakış açılarımız. Bu yüzden bir araya gelebiliyorduk, anlaşmamamız için bir sebep yoktu."
(Öyku)

Katılımcı ifadelerinin de gösterdiği gibi, onlar için eş adayının iyi bir insan olup iyi bir karaktere sahip olması önemli özelliklerdir. Araştırmada her ne kadar iyi karakter sahibi olmayı defaatle vurgulayan bu katılımcıların sınırlı dini kaygıları ve hassasiyetleri olsa da katılımcılar arasında karakterin önemli olduğunu düşünen ve aynı zamanda dini kaygıları olan Müslüman kadınlar da vardır. Bu gruba dahil olan kadınlar, eşlerinin karakterinden bahsederken 'yaradılıştan Müslüman (muslim by nature)' ifadesini kullanmaktadırlar ki bunu dürüst olmak, başkalarını önemsemek ve güvenilir olmak gibi Müslüman ahlakına sahip olan ancak İslam'a bağlı / müslüman olmayan bir kişi anlamında kullanmışlardır. Bununla beraber inanç sahibi olmanın ve Tanrı'ya inanmanın katılımcıların çoğunun karar verme sürecinde önemli bir etkisi olduğunu da belirtmek gerekir. Zira katılımcıların birçoğu eşlerinin iman sahibi olduklarını özellikle vurgulamıştır. Dini mensubiyetleri farklı da olsa eşlerinin tek bir Tanrı'ya

inanmaları katılımcılar için önemli olmuştur. Çünkü onlara göre Ehli Kitap olarak ikisi de aynı Allah'a inanıyorlar ve her iki dinin merkezinde de Allah var. Aralarındaki farklılık sadece O'nu nasıl tecrübe ettiklerindedir.

4. Ailelerin Evlilik Kararına Karşı Tutumu

Müslüman kadınlar, gayri müslim erkek arkadaşlarıyla evlenmeye karar verdiklerinde, bir sonraki önemli adım ailelerine evlilik kararlarını bildirmek olmuştur. Yapılan görüşmelerde, karma evlilik yapan Müslüman kadınlara, evlilik kararlarını öğrendiklerinde ailelerinin nasıl tepki verdikleri, aile üyelerinin onlara karşı olan tutumlarında evlenmeden öncesi ve sonrası arasında herhangi bir değişiklik veya farklılık olup olmadığı sorulmuştur. Bu konuda katılımcıların ailelerinin tutumlarını üç başlık altında incelemek mümkündür: Müslüman kadınların aile ve yakın çevresinin dinlerarası evliliğe yönelik tutumları; Kadınların aile ve yakın çevrelerinin tutumlarıyla başa çıkma yöntemleri ve gayri müslim ebeveynlerin oğullarının Müslüman bir kadınla evlenme kararına karşı tutumları.

a. Müslüman Kadının Aile ve Yakın Çevresinin Tutumu

Van Niekerk ve Verkuyten (2018) araştırmalarında Müslüman ailelerin, erkek çocuklarına nazaran kızlarının başka dine mensup birisiyle evlenmesine karşı daha olumsuz bir tutuma sahip olduklarını belirtmiştir. Giriş bölümünde de belirtildiği gibi, Müslüman kadının gayri müslim bir erkekle olan evliliğinin icmaen yasak kabul edilmesi göz önünde bulundurulunca bu tutum şaşırtıcı değildir. Bununla beraber araştırmada her ne kadar katılımcıların çoğu için ailelerinin ilk planda karşı çıkması beklenen bir durum olsa da birçok katılımcı için evlilik kararlarında ailelerin görüşü ve onayları da önemli olmuştur.

Araştırmada elde edilen bulgular, Müslüman ailelerin kızlarının karma evliliğine yönelik tutumlarını etkileyen bazı değişkenlerin olduğunu göstermektedir. Buna göre, ailelerin müstakbel damatlarıyla ilgili öncelikleri ve beklentileri; ailelerin kültürel geçmişleri ve ailelerin mensubu olduğu (dini ya da etnik) toplulukla ilişkileri bu konuda etkili olmuştur. Bu değişkenlere bağlı olarak aile üyelerinin tutumları aileden aileye farklılık göstermektedir.

Görüşmeler esnasında ailelerinin evlilik kararına nasıl bir tepki gösterdiği konusu sorulduğunda, katılımcılar ebeveynlerinin tutum ve tepkilerine diğer aile üyelerinden daha fazla vurgu yapmışlardır. Birçok katılımcı için de gayri müslim bir erkekle evlenme kararı aldıklarını ebeveynlerine söylemek oldukça önemli bir adımdır. Bu sebeple çalışmada

yer yer diğer akrabalarından bahsedilecek olsa da ebeveynlerin tutum ve tepkisi tartışılacak esas nokta olacaktır. Ayrıca, araştırmada anne-babanın kızlarının farklı dine mensup birisiyle evlenme kararına yönelik tutumlarını analiz ederken, onların, kararı ilk duydukları zamanki tutum ve tepkileri öncelikli olarak ele alınmıştır. Zira haberi duydukları an verdikleri ilk tepkilerinde inançlar arası evlilikle ilgili gerçek düşüncelerini ortaya koymaları beklenir. Bununla beraber kadınların evlenmesinin ardından ebeveynlerinin tutumunda bir değişiklik olduysa bunlar da ayrıca tartışılacaktır. Görüşme verilerine göre ebeveynlerin kızlarının kararına yönelik tutumları olumlu tutumlar ve olumsuz tutumlar olarak iki başlıkta incelenebilir.

i. Dinlerarası Evliliğe Yönelik Olumlu Tutumlar

Araştırmada kızlarının dinlerarası evliliğine karşı olumlu bir tutum sergileyen anne-babaların davranışlarıyla ilgili üç ana tema ortaya çıkmıştır: açık fikirli olma, destekleyici olma ve saygılı olma.

Müslüman kadınlarla yapılan görüşmeler esnasında araştırmaya katılan 19 katılımcıdan 5'i babalarının vefat etmesi (2 kişi), yahut da ebeveynlerinin boşanmış olması ve sonrasında da aralarındaki iletişimin kopması (3 kişi) sebebiyle babalarına yönelik herhangi bir tutumdan bahsetmemiştir. Katılımcıların geri kalanı ise hem ebeveynlerinin kararlarına yönelik tutumlarını hem de bu tutumların kendilerini nasıl etkilediğini anlatmışlardır.

Katılımcıların anneleri arasında, iki boşanmış anne ve iki dul anne inançlar arası evliliğe karşı çıkmamışlar ve kararlarında kızlarını desteklemişlerdir. Bu katılımcılar, annelerine gayri müslim bir erkekle olan ilişkilerini anlattıklarında onların destekleyici bir tutum takındıklarını belirtmişlerdir. Örneğin, babası vefat eden Elif aralarındaki dini farklılıklar nedeniyle başlangıçta ilişkileri konusunda tereddüt edip erkek arkadaşından ayrıldığını ve o sırada annesinin kararını yeniden düşünmesi için onu cesaretlendirdiğini anlatmıştır:

“Annemle konuştuğum zaman, annem de bana şey demişti ‘Sen kimsin ki o insanı sırf dini yüzünden dışlıyorsun, onu daha aşağı görüyorsun’. Ben de biraz pişman oldum, tabi sonra da olayları biraz düzeltmeye çalıştım.” (Elif)

Annesinin bu vurucu sözleri Elif'i etkilemiş ve erkek arkadaşıyla tekrar iletişime geçerek 'büyük bir hata yapmaktan' kurtulduğunu söylemiştir. Öte yandan bir diğer katılımcının hikayesinde bekar bir anne, kızının evlilik kararını kabul edip desteklese de bu onay annenin gerçek tutumu olarak değerlendirilememiştir; çünkü anne, müstakbel damadının gayri müslim

olduğundan habersizdir. On dört yıldır evli olan Nuray, evlenmeye karar verdikten sonra erkek arkadaşının gayri müslim olduğunu annesine söyleyemediğini ifade etmiştir. Annesi ve ailesiyle ilişkisini kaybetme riskini göze alamamış ve bu nedenle doğruyu söylemekten çekinmiştir:

“Evlenmeye karar verdikten sonra anneme söyleyemedim Müslüman olmadığını. Çünkü annem çok dini bütün birisidir, kesinlikle kabul etmezdi. Ha şu olurdu mesela, bir sürü arkadaşım var takmaz ailesini yapar. Ama ben bunu istemedim. Ona yalan söyleyerek oldu ama onayını aldım. Bu konuda Allah beni affetsin, annem hala Müslüman olduğunu sanıyor.” (Nuray)

Ayrıca, karma evlilik yapmış kadınlarla yapılan görüşmeler, katılımcıların bazıları için anne ve babalarının tutumlarında farklılık olduğunu ortaya koymuştur. İki katılımcı, babalarının evlilik kararına karşı olmasına rağmen annelerinin kendilerine karşı olumsuz bir tutum sergilemediğini ifade etmiştir. Örneğin Yasemin annesinin olumlu tavrını şu sözlerle anlatmıştır:

“Annem karşı çıkmadı. Sen bilirsin, hayatı yaşayacak olan sensin dedi. Annem de dinini yaşayan bir kadın ama iyi bir adam olması onun için yeterliydi.” (Yasemin)

Yine aynı şekilde Aneesa da babasının gayri müslim bir erkekle evlenme kararına şiddetle karşı çıkmasına rağmen, annesinin kendisini desteklediğini ve desteğinden dolayı da babası tarafından tehdit edildiğini anlatmıştır. Aneesa, annesinin yaşadığı zorlukları şu sözlerle dile getirmiştir:

“Annem onun [kocamın] iyi bir adam olduğunu gördü ve bana destek oldu. Ama içinde bulunduğu durum onun için çok acı vericiydi. Babam, annemi boşamakla tehdit etti. David ile evlenirsem annemi boşayacaktı ama yapmadı... Annem düğününe gizlice geldi...” (Aneesa)

Bununla beraber katılımcı ebeveynlerinin dindarlıkları ile kızlarının gayri müslim bir erkekle evliliğine karşı tutumları arasında doğrusal bir ilişki olduğunu söylemek yerinde bir tespit olmayacaktır. Nitekim bazı katılımcılar, ailelerinin inançlar arası evlilik kararlarına yönelik olumlu tutumlarının, dini inancın onlar için önemli olmadığı anlamına gelmediğini özellikle belirtmişlerdir. Din ve dini bir inanca sahip olmak ebeveynleri için hala önemlidir. Bununla beraber bu aileler için, müstakbel damatları Müslüman değilse bile mutlaka Allah’a ve İbrahimî dinlerden birine inanıyor olması gerekir. Örneğin, Meryem ailesinin tutumunu şöyle açıklamıştır:

“Anne-babam her zaman şunu vurgulamıştır: Eğer günün birinde Müslüman birisiyle evlenmeyeceksen, bu kişinin mutlaka inanan birisi olması gerekir. Ehli Kitaptan, üç İbrahimî dinden herhangi birisi olabilir.”

Bunun için çok şanslıydım. Daha sonra birçok Müslüman kadın için durumun hiç de böyle olmadığını anladım.” (Maryam)

Öyle görülüyor ki, Müslüman kadınların, dini ne olursa olsun, tüm gayri müslim erkeklerle evlilikleri Müslümanların çoğu tarafından yasak kabul edilse de bu katılımcıların ebeveynleri, Müslüman erkekler gibi Müslüman kadınların da ehl-i kitapla evlenmelerine izin verildiği değerlendirmesini yapan alimlerin görüşlerini takip etmişlerdir. Bu sebeple de kızlarının dinlerarası evliliği konusunda o alimlerle aynı sonuca varıyorlardı ki bu da bu aileleri dini grupları dışında bir evliliğe karşı olan diğer ailelerden ayıran bir durumdur.

ii. Dinlerarası Evliliğe Karşı Olumsuz Tutumlar

Barnett, (1962) mensubu oldukları dini grup dışından biriyle evlenen kişilerin genellikle aileleriyle olumsuz deneyimler yaşadıklarını, ebeveynlerinin bu kararı kısmen veya tamamen reddettiğini belirtmektedir. Barnett'in argümanı ile uyumlu olarak, bu araştırmada da dinlerarası evlilik birçok ebeveyn için kabul edilebilir bir şey değildi. Nitekim katılımcıların çoğunluğu, gayri müslim bir erkekle evlenme kararlarını ebeveynlerine söylediklerinde, ebeveynlerden birinin veya her ikisinin de bu evliliğe karşı çıktığını belirtmiştir. Olumlu ebeveyn tutumlarında da belirtildiği üzere, ebeveynlerin kızlarının evlilik kararına karşı tutumlarında anne ve babanın tavırlarında farklılık vardır. Bu farklılık olumsuz tutumlarda da görülmüştür. Bekar annelerde dahil olmak üzere tüm ebeveynler dikkate alındığında, babaların %71'i kızlarının dinlerarası evliliğine karşı çıkarken, annelerin %47'si kızlarının başka dine mensup birisiyle evliliğine karşı olumsuz tutum sergileyerek karşı çıkmıştır.

Diğer bir ifadeyle, Müslüman kadınlarla yapılan görüşmeler, kadınların mensubu olduğu dini grubun dışında birisiyle evlenme kararı aldıklarını anne-babalarına söylediklerinde, annelerine nispeten babaların bu evlilik kararına daha fazla karşı olduklarını ortaya koymuştur. Bununla beraber ortaya konulan tutumda ebeveynlerin birbirlerini etkilemesi de söz konusudur. Anne veya baba kızlarının kararını ilk duyduğunda olumlu bir tutum takınıp dinlerarası evliliğe açık olsa da ilerleyen zamanda ebeveynler birbirini etkilemiş ve neticede kızlarının evlilik kararına karşı benzer tutumlar sergilemişlerdir. Burada şunu da ifade etmek gerekir ki ebeveynler arasındaki etki çoğunlukla babadan gelmiştir ve bir önceki başlıkta yer verilen Aneesa örneğinde görüldüğü gibi bahsedilen bu etki zaman zaman tehlide de dönüşebilir. Benzer şekilde Hanan da babasının ve annesinin tutumları arasındaki farkı şu sözlerle açıklamıştır:

“Annem daha dindar ama babam bu konularda daha katı, müsamahasız... Sanırım anneme kalsa, yaptığım şeyi onaylamasa da benimle konuşurdu. Ama babam için kesinlikle bundan daha fazlası ya da cemaatin bu konuda ne düşündüğü onun için önemli... Ailede üniversiteye giden ilk kız bendim... Sanırım babam kendisinin çok ilerici olduğunu düşünüyor ve benimle ve ağabeyimin başarısıyla gurur duyuyordu. Şimdi daha farklı hissediyor... bilemiyorum... ailede ve cemaatte önde gelen birisi ve diğer insanların ne düşündüğü gibi şeyler onu endişelendiriyor.” (Hanan)

Katılımcılara ebeveynlerinin dinlerarası evlilik kararlarına tepkileri sorulduğunda, katılımcıların çoğu (19 kişiden 12 kişi) en az bir ebeveynin olumsuz tutumunu bildirmiştir. Buna göre görüşme verilerinde ebeveynlerin inançlar arası evliliğe karşı olma nedenleri olarak dört ana tema ortaya çıkmıştır: dini farklılıklar, topluluk baskısı, kültürel farklılıklar ve kişisel kaygılar.

▪ **Dini Farklılıklar**

Yapılan görüşmeler, ailenin bu evliliğe itirazının temel nedeninin Müslüman kadının ailesi ile müstakbel kocası arasındaki dini inanç farklılıklarının olduğunu göstermektedir. Ebeveynlerin çoğunluğu için Müslüman olmak, müstakbel damatları için ilk ve en önemli kriterdir. Nitekim, ebeveynlerinin ilk tepkisi ve müstakbel damatları için önceden belirledikleri kriterler ile ilgili olarak katılımcılar şunları söylemiştir:

“[Babam] onunla tanışıp görüştükten sonra ondan gerçekten hoşlandım. ‘Gerçekten iyi bir insan, gerçekten sevimli AMA Müslüman değil’ dedi. Yani içinde hissettiği şey şöyle bir zıtlık ve çatışmaydı; o (eşim) tüm kutuları işaretlemişti, tüm kriterlerini karşılamıştı ama asıl kutucuğu boş bırakmıştı: Müslüman değildi...” (Laila)

“Ailem beni hep, Müslüman olduğu sürece onun (ileride evleneceğim kişinin) nereli olduğu, nasıl görüldüğü, kim olduğu umurumuzda değil diyerek büyüttü.” (Salma)

Görüldüğü üzere, ebeveynler için Müslüman olması müstakbel damatları için oldukça önemli bir kriterdi. İslam’da bu evliliğin yasak olduğu ve Müslüman bir kadının gayri müslim bir erkekle evlenmesinin caiz olmadığına dair yaygın kabul gören hükmü onlar da benimsiyorlardı. Bu düşüncelerin de etkisiyle anne ve baba, kızlarının gayri müslim bir erkekle evlenmesini istemiyorlardı:

“Sanırım o aşamada aileme şöyle demek zorunda kaldım: Bakın bunu yapıyorum (evleniyorum) ve sizi hala çok seviyorum, sizleri yine anne babam gibi görüyorum ve umuyorum ki bir gün bunu kabul edebilirsiniz... ‘Bunu asla kabul etmeyeceğiz... Bunu yapamazsın...’ dediler.” (Selma)

"[Onlara] bu adamla evlendiğimi söylediğimde, 'Bu haram; İslam'ı terk ettin...' dediler" (Hanan)

Ayrıca, karma evlilik yapmış Müslüman kadınlarla yapılan görüşmeler, birçok ebeveynin kızları gayri müslim bir erkekle evlenmek istiyorsa, önce müstakbel kocasının Müslüman olmasının gerektiğini düşündüğünü göstermektedir. Ebeveynler, daha önce de belirtildiği gibi, farklı dine mensup birisiyle evliliğin Müslüman kadın için caiz olmadığı hükmünü benimsediklerinden damat adayının dinini değiştirmesini istiyorlardı. Bununla beraber her ne kadar karakter olarak aileleri için uygun bir aday olsa da damat adayının dinini değiştirmeyerek müslüman olmayacağını öğrendiklerinde anne-baba sinirlenmiş ve olumsuz tepki vermişlerdir. Örneğin Salma, kocasıyla tanıştığında ailesinin hissettiği çelişkiyi şöyle ifade etmiştir:

"[...] sanıyorum başlangıçta Michael'ın dinini değiştireceğini düşünüyorduk, onun bunu yapacağını umuyorlardı... Onlara dinini değiştirmeyeceğini anlattığımda çok kızdılar ve çok üzüldüler. Bu çok ilginç bir durum çünkü Müslüman olmaması dışında gerek mesleği gerek karakteri ile Michael ailemize çok uygun bir adaydı ama onlar 'Onu gerçekten seviyoruz, harika biri ama Müslüman değilse/olmazsa onu ve bu evliliği kabul edemeyiz' deyip durdular." (Salma)

▪ **Toplum Baskısı**

Aralarındaki dinsel farklılığın yanı sıra Müslüman ailelerin, kızlarının farklı dine mensup birisiyle evlenme kararına karşı tutumlarını etkileyen bir diğer önemli konu da toplum baskısıdır. Yapılan görüşmeler, ebeveynlerin kızlarının gayri müslim bir kişi ile evlenmesine yönelik toplumun olası tepkisine kendilerinin bu evlilikle ilgili düşünce ve duygularından daha fazla önem verdiklerini, dikkate aldıklarını ortaya koymuştur. Nitekim katılımcılardan altısı toplum baskısının ve diğer insanların bu konuda ne düşüneceğinin ebeveynlerinin tutumlarını nasıl etkilediğini özellikle vurgulamıştır. Örneğin Tayyibah, ailesinin dindar olmamasına rağmen dinlerarası evliliğe karşı (etnik) cemaatlerinden gelecek olası tepkiler nedeniyle evliliklerine karşı olduklarını ifade etmiştir:

"Ailem dindar değildi. Yani onlar için bu daha çok kültürel bir durumdu, ayıptı. 'Aman Tanrım! Kızımın batılı bir insanla evlenmesi ne büyük bir ayıp. Cemaat (toplum) yüzünden. Toplumda 'aaa! Onunla mı evliymiş!' olarak görülüyor, tahmin edersiniz..." (Tayyibah)

Benzer şekilde, Aneesa da babasının kararını ilk duyduğunda olumlu tepki vermesine rağmen, cemiyetlerindeki ve çevrelerindeki diğer insanlarla

konuştuktan sonra onlardan etkilendiğinden ve fikrini değiştirdiğinden bahsetmiştir:

"[Kocam] babamla tanıştığımda, başlangıçta, babam olumluydu, çünkü David ehl-i kitaptı ve (babam) benimle evlenmemesi için hiçbir neden göremiyordu. Ama bu onun ilk tepkisiydi ve sonra düşündü, bir müddet sonra dedi ki, teolojik olarak yapamazsın.... Sanırım, topluluktaki birkaç kişiyle konuştu. Ayrıca evliliğime çok ama çok karşı olan kardeşlerimden biriyle konuştu ve onların söylediklerine ikna oldu. Babam, David'e bir insan olarak itiraz edemeyeceğini söyledi. Çünkü David çok cana yakın birisi. Sadece kibar ve samimi değil aynı zamanda çok da dürüst. Bir şey yapıyormuş gibi görünüp arkadan başka davranmaz... Babamın bir insan olarak ona bir itirazı yoktu... Sanırım buna rağmen karşı durup itiraz etmek onun için de acı vericiydi... çünkü David'in ne kadar iyi bir insan olduğunu biliyordu." (Aneesa)

Katılımcıların bazılarının ailesi de kızlarının bir gayri müslimle evlenmeye karar verdiğini öğrendiklerinde, onu bencil olmakla, ailesini ve toplumu düşünmemekle suçlamışlardır. Zira onlar için insanların düşünceleri ve tepkileri önemliydi. Bu sebeple kızlarının evliliği hakkında başkalarının ne söyleyip ne düşüneceğinin baskısını üzerlerinde oldukça fazla hissediyorlardı. Dolayısıyla da kızlarının bir gayri müslimle evli olduğunu geniş aile üyelerine ve iletişim içinde oldukları cemaatlerindeki insanlara nasıl anlatacaklarının endişesini duyuyorlardı. Örneğin Hanan, yaşadıklarını ve topluluğun ailesi üzerindeki etkisini şu sözlerle açıklamıştır:

"Bana bencil olduğumu söylediler; ailem umurumda değil, toplum umurumda değil, sadece kendimi düşünüyordum. [...] Bence cemaatimiz (the community) bu evliliğin iyi olduğunu düşünseydi, onlar da bunun iyi olduğunu düşünürdü. Onların endişesi insanların ne düşündüğü ve onlara ne söyleyeceklerinin baskısı." (Hanan)

Toplum baskısı ile ilgili olarak, araştırmada, topluluktan uzak yaşamayan diğer insanların tutumlarının ve ne düşündüğünün ebeveynler üzerindeki etkisini azalttığı da tespit edilmiştir. Nitekim görüşmeler esnasında diğer katılımcılar toplum baskısına sıklıkla değinirken ülkelerinden uzakta yaşayan 10 Türk katılımcıdan sadece ikisi toplum baskısına ve bunun ebeveynlerinin evliliklerine yönelik tutumlarına etkisine değinmiştir. Örneğin, Meral, kararını öğrendiğinde ailesinin akrabalarının onun farklı dine mensup birisiyle evlenmesiyle ilgili tutumlarından nasıl endişe duyduklarından bahsetti.

Türk katılımcıların tecrübeleri, kadınların yaşadıkları yer (İngiltere) ile ailelerinin yaşadıkları yer (Türkiye) arasındaki mesafenin, ebeveynler

üzerindeki toplum baskını azalttığını göstermiştir. Nitekim, belirtildiği üzere, Türk katılımcıların çoğu aileleri üzerinde olan bir 'toplum baskısından' hiç bahsetmemişlerdir. İki ülke arasındaki mesafe ve kızlarının diğer geniş aile üeleriyle sınırlı iletişimi ebeveynlerin ve ailelerinin toplum baskısı ve diğer insanların tepkisi konusunda daha az endişelenmelerini sağladığını söylemek yerinde olacaktır.

▪ **Kültürel Farklılıklar**

Araştırmada katılımcılardan üçü ailelerinde kendilerinden önce de dinlerarası evli çiftler olduğunu belirtse de katılımcıların çoğunluğu ve ebeveynleri için inançlar arası evlilik yepyeni bir olguydu. Bu nedenle aileler müstakbel damatlarıyla ilişkilerinin nasıl olacağı konusunda endişeliydiler. Bu bağlamda aileler ve müstakbel damatlar arasındaki kültürel farklılıklar da ebeveynlerin onun aileye uyum sağlayamaması ve ailenin bir parçası olamaması gibi endişeler duymalarına neden olmuştur. Bu sebeple, çalışmada, Müslüman kadınların ailesi ile gayrimüslim eş adayı arasındaki kültürel farklılıklar, katılımcılar tarafından ailelerinin inançlar arası evliliğe karşı ileri sürdükleri bir diğer ortak neden olarak dile getirilmiştir. Örneğin, Öykü, ailesi ve eşi arasındaki kültür farkının ve özellikle de dil bariyerinin ailesinin tutumunu nasıl etkilediğinden şu sözlerle bahsetmiştir:

"Çok tepkiliydiler. Çünkü onlar için farklı dinden biriyle evlenmek, bilirsiniz, çok yeni bir olguydu. Ben ilktim. [...] Bence onlar için tam olarak kabul edemeyecekleri tek şey buydu, çünkü bu çok yabancı bir fikirdi ve ikincisi, onunla nasıl iletişim kuracaklarını, onun ailenin bir parçası olup olmayacağını bilmiyorlar ve onu ailenin bir parçası olarak da göremiyorlardı. Çünkü aralarında dil engelleri, kültür engelleri vardı..."
(Öykü)

Öykü'nün ifadelerinde de görüldüğü gibi, kültürel farklılıkların yanı sıra aile ile müstakbel damatları arasındaki dil engeli Türk ailelerinin çoğunluğu için önemli bir konu olmuştur. Türk katılımcılardan birisi hariç hepsinin ailesi Türkiye'de yaşıyordu ve özellikle ebeveynlerin İngilizce yeterlikleri sınırlıydı. Bu nedenle aileler için damatları ile aralarındaki dil engeli endişe edilecek bir konuydu. Kızlarının kendi dillerini konuşamayan ve kendisiyle iletişim kuramayacakları biriyle evlenmesini istemedikleri için bu evlilik kararından memnun değillerdi.

"Babam, 'Tamam, evlenmene izin vereceğim ama sonra [İngilizce bilmediğini ima ederek] ben onunla nasıl konuşacağım' dedi. (Meral)

Türk aileler özellikle dil bariyeri ve kültür farkıyla alakalı endişeler duyarken, Türk olmayan katılımcılarla yapılan görüşmelerde bu ailelerinin

çoğunluğunun kendi toplulukları dışındaki gruplarla sınırlı ilişkileri olduğu ortaya çıkmıştır. Damatlarıyla aynı ülke ve kültürde yaşamalarına rağmen bu sınırlı iletişim onların inançlar arası evliliğe yönelik tutumlarını da olumsuz etkilemiştir. Örneğin, İngiltere’de doğup büyüyen İngiliz-Hintli Zahra, ailelerinin kendi cemiyetleri dışındaki insanlarla, yani diğerleriyle ilişkisini şöyle anlatıyor:

“Hayatlarında Jack gibi birisi asla olmadı, dünyadan kopuk gibiler... Sadece kendileri, aileleri ve küçük cemaatleri var... Camiye iki dakikalık mesafede yaşıyorlar. Sokaktaki herkes Müslüman, hemen bitişik komşularımızdan birisi kardeşim... Beyaz (İngiliz) kimseyi yakından tanımıyorlar...” (Zahra)

Zahra’nın bu sözleri, özellikle Müslüman göçmen ailelerin kendi toplulukları dışındaki diğer insanlarla, özellikle de gayri müslimlerle, sınırlı ilişkilerinin, onların gayri müslim damat adayına yönelik görüş ve tutumlarını olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Müslüman göçmen aileler kızlarının kendileriyle sınırlı ilişkilere sahip olup, kulaktan dolma bilgilerle tanıdıkları kendi cemiyetleri dışındaki birisiyle evlenmesine karşı olumsuz bir tavır takınıp, istemiyorlardı. Bu durumu, ailelerin kendi topluluklarının dışındaki insanlara/gruplara karşı sahip oldukları karşılıklı önyargılarla açıklamak mümkündür.

▪ **Kişisel Kaygılar**

Dini ve kültürel farklılıklar ve olası toplum baskısının yanı sıra, ailelerin dinlerarası evliliklerle ilgili kişisel kaygıları ve bu evliliklere karşı olan önyargıları da onların dinlerarası evliliğe yönelik tutumlarını etkilemiştir. Öncelikle, Türk aileler için kızlarının evlendikten sonra İngiltere’de yaşayacak olması endişe edilecek bir konuydu ve bu durum anne babaların tutumlarını olumsuz etkilemişti. Türk katılımcıların çoğunluğu İngiltere’ye geçici bir süre kalma niyetiyle gelmişti. Bu nedenle aileler, yıllar sonra da olsa kızlarının Türkiye’ye döneceğini ve orada yaşayacağını düşünüyorlardı. Ancak, onlara göre, bir İngiliz’le veya İngiltere’de yaşayan biriyle evlenirlerse, kızları da artık orada kalacak ve yaşamak için Türkiye’ye geri dönmeyeceklerdi. Nitekim Meral babasının tepkisini şu sözlerle aktarmıştır:

“Babam kararımdan memnun değildi ve orada [İngiltere] evlenirsem Türkiye’ye dönmeyeceğimi düşündü... (Meral)

Araştırmalar, aynı dine mensup olmakla başarılı bir evlilik arasında ilişki olduğunu (Heaton and Pratt 1990) ve farklı dine mensup kişiler arasında olan karma evliliklerde boşanma olasılığının daha yüksek olduğunu ileri sürmektedir (Lehrer and Chiswick 1993; Bumbass 1970). Buna göre

aynı dine mensup çiftlerin boşanma olasılıkları daha düşüktür ve evlilikte başarılı/mutlu olma ihtimalleri de farklı inançlara sahip kişilerin evliliklerine oranla biraz daha yüksektir (Chinitz and Brown 2001). Bununla birlikte, diğer bir grup araştırmacı, boşanma ile biten bazı örnekler olmasına rağmen, birçok başarılı ve mutlu dinlerarası evliliklerin de olduğunu (Barnett 1962) ve dini mensubiyetin evliliğin başarılı olması üzerinde hiçbir etkisi olmadığını (Parsons et al. 2007) söylemektedir. Başka bir deyişle, dinlerarası evliliklerdeki boşanma oranlarında genel nüfusa göre anlamlı bir farklılık olmadığı ifade edilmektedir (Vernon 1962; Barlow 1977; Parsons et al. 2007). Bu çalışmada da Müslüman ailelerin genel olarak ilk argümanı doğru buldukları ve dinlerarası evliliğin yürümeyeceğini varsaydıkları tespit edilmiştir. Onlar da kızlarının evliliğinin eninde sonunda boşanma ile sonuçlanacağını düşünüyor, bu sebeple de kızlarının gayri müslim bir erkekle evlenmesini en başından beri istemiyorlardı. Nitekim Pınar, babasının bu yöndeki endişesini şu sözlerle aktarmıştır:

"Babam benim için endişeleniyordu. Ailemden uzakta olacağımı biliyordu ve en büyük korkusu "o adam seni orada bırakırsa ne yapacaksın? oldu." (Pınar)

"Babam "Tayyibah, evlilik yürümez ve ayrılırsanız çocukları o alacak" diyerek beni uyarıyordu." (Tayyibah)

Görüldüğü üzere katılımcıların ebeveynleri, özellikle de babaları daha evliliğin başında kızlarının boşanma ihtimali üzerinde durup, bunun kaçınılmaz bir son olacağına inanarak onları da bu yönde uyarıyorlardı.

iii. Aile Üyelerinin Davranışları ve Kadınların Bunlarla Başa Çıkma Yolları

Önceki başlıklarda da belirtildiği üzere katılımcılardan bir kısmı dinlerarası evlilik kararları sebebiyle aileleriyle olumsuz deneyimler yaşamıştır. Yapılan görüşmeler, dinlerarası evliliğe karşı olan ailelerin, kızlarının kararından vazgeçmesi yahut da müstakbel damatlarının dini değiştirerek Müslüman olması için farklı tutumlar içine girdiklerini göstermiştir.

Katılımcıların çoğunluğu verdikleri kararda ebeveynlerinin de rızasını almanın onlar için önemli olduğundan bahsetmiş ve o dönemde ne kadar stresli ve zor bir durumda bulduklarını özellikle ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, Müslüman kadınlar ailelerini ikna etmenin ve onların onaylarını almanın yolunu bulmak için çabalamışlardır. Örneğin Tayyibah, ailesini ikna etmenin bir yıl sürdüğünü ve sonunda da evliliğini şartlı olarak kabul ettiklerini şu sözlerle anlatır:

"Şimdi, başka seçeneğin yok ve yapman gerekeni yapmalısın. 'Anne baban sana çok zor anlar yaşatıyor, zorluk çıkarıyor ve sen pes ediyorsun', bu bir seçenek değildi benim için. Ailem olmadan, onların onayı olmadan bir şeyler yapmak da bir seçenek değildi. Ne kadar sürerse sürsün, anlayacaklar... Bazı insanlar ebeveynlerinin rızası olmadan da evlenirler, ben bunu istemedim... onların onayı yok, mutluluk yok... [...] Devamlı konuştum konuştum... Bir yıl sonra ailem tamam dedi, tam bir yıl sonra kabul ettiler. Eşimin dini (İslamı) öğrenmesi şartıyla kabul ettiler ve benim de kendi dinimde kalacağımdan emindiler." (Tayyibah)

Diğer taraftan, beş katılımcı gayri müslim bir erkekle evlenme kararlarını ailelerine anlattıklarında ailelerinin hayal kırıklığına uğrayıp kendilerine kızdığını ve, 3 ay ile 5 yıl arasında değişen, uzun bir süre kendileriyle görüşmeyi kestğini üzülen ifade etmiştir. Örneğin Salma içinde bulunduğu durumu şu sözlerle anlatmıştır:

"[...] Sanırım benimle bir daha konuşmamayı düşünüyorlardı ve evlendikten sonra da 3 ay boyunca benimle konuşmadılar. Bana 'şu anda seninle konuşamayız, sana çok kırgın ve kızgınız' dediler. 'Bunun ne kadar süreceğini bilmiyoruz, seninle bir daha konuşup konuşamayacağımızı da bilmiyoruz'... Onlara, 'Bakın, böyle hissettiğiniz için gerçekten üzgünüm, ama ben hep sizi düşünceğim, siz hala benim ailesiniz. Sizi özleyeceğim. Herhangi bir şey olursa size haber veririm. Zamana ihtiyacınız olduğunu çok iyi anlıyorum, istediğiniz kadar düşünebilirsiniz...' dedim ve öylece bıraktım... Çok zordu. 3 ay sonra annem beni aradı ve 'bizimle neden konuşmadın! neden aramadın? senin derdin ne?' dedi, sonra da ilişkimiz normal seyrine devam etti." (Salma)

Bu ifadelerden yola çıkarak, ailelerin kararı ilk duyduklarında daha önce belirtilen neden ve saiklerle kızlarının gayri müslim bir erkekle evlenmesine karşı olmalarına ve bu kararlarından memnun olmamalarına rağmen damatlarıyla tanıştıktan ve onun iyi bir insan olduğunu gördükten sonra düşüncelerinde değişim olduğunu söylemek mümkündür. Damatlarının, kızlarına karşı iyi ve saygılı davranan, onun dinine saygılı bir insan olduğunu gördükçe ailelerin bu evlilikle ilgili düşünceleri de olumlu yönde değişmiştir. Burada, önyargıları bir kenara bırakıp kişileri tanımaya çalışmanın sağlıklı iletişim için ne kadar önemli olduğu bir kez daha görülmektedir.

Öte yandan katılımcılardan bazılarının aileleri, özellikle babaları, kızlarının evliliği ile ilgili daha katı görüşlüydüler ve hatta damatlarıyla görüşmeyi bile reddetmişlerdi:

"Henry ile buluşmayı kesinlikle reddettiler. 'O korkunç adamı görmek

istemiyoruz!' gibi şeyler dediler... bu yüzden onunla hiç tanışmadılar ve onunla tanışmak istemiyorlar. Ne sorduğunu ne söylediğini ya da onunla ilgili herhangi bir şeyi merak etmiyorlar ve kesinlikle de duymak istemiyorlardı." (Hanan)

Dinlerarası evlilik ile ilgili tüm bu anlaşmazlıklar ve tartışmalar, Müslüman kadınların aileleri ile olan ilişkilerini etkilemiştir. Sonuç olarak, Müslüman kadınlar ya aileleriyle sınırlı bir ilişki kurmayı tercih etmişler ya da aile, kızlarını evlatlıktan reddedercesine onunla olan tüm iletişimlerini kesmiştir. Hanan örneğinde görüldüğü üzere her ne kadar Müslüman kadın evlendikten sonra ailesiyle ilişkisini sürdürmeye çalışsa ve bunun için çabalasa da aile bu konuda oldukça katı davranmış ve kesinlikle iletişim kurmak istememiştir. Romain'in (1996) de çalışmasında ifade ettiği sonuca benzer bir şekilde, ebeveynler, özellikle babalar, kızlarını ve kocasını ailede istenmeyen kişi olarak ilan etmiş ve kardeşlerinin ve diğer aile üyelerinin onunla/onlarla daha fazla iletişim kurmasını yasaklamıştır.

b. Gayri Müslim Kocanın Ailesinin Tutumları

Batı kültüründe aile ve aile içi ilişki dinamikleri Müslüman ailelerden farklıdır (Binghalib 2011). Bu farklılık gayri müslim ailelerin oğullarının Müslüman bir kadınla evlenme kararına karşı tutumlarında da açıkça görülmektedir. Müslüman ailelerin çoğunda ebeveynler, çocukları için uygun eş seçmede önemli bir role sahiptir ve bu Müslümanlar arasında kabul edilen bir gelenektir. Batı kültüründe ise eş seçiminde ebeveynlerin rolü ve etkisi daha sınırlıdır ve kız ve erkek çocuklar kendi eşlerini seçme konusunda eşit özgürlüğe sahiptir (Romain 1996; Buunk, Park, and Duncan 2009).

Bu araştırmada da Müslüman kadınların çoğunluğu, evlenme kararlarına karşı eşinin ailesinin herhangi bir müdahalesinin olmadığını ifade etmiştir. Ancak bu tutum, ailelerin oğullarının farklı dinden birisi ile evlenme kararına olumlu baktıkları anlamına gelmemektedir. Bazı gayri müslim aileler, oğullarının kararından memnun olmayıp bu evliliğe karşı çıkmış ve oğullarının din değiştirmeye zorlanıp zorlanmayacağından endişe ettiklerini ima etmiştir. Bununla beraber, her ne kadar gayri müslim ailelerin birçoğu oğullarının karma evliliğine yönelik olumsuz düşünüyor olsalar da bu aileler arasındaki ortak tutum, kiminle evleneceği kararını nihayetinde oğullarının vermesi gereken bir karar olarak kabul ettiklerini belirtmiş olmalarıdır.

Örneğin, Zahra, ailesi müstakbel damatlarına Müslüman olması için baskı yaptığında, eşinin ailesinin bu durumdan memnun olmadığını ve özellikle dindar bir Katolik olan annesinin oğlu için endişelendiğini

söylemiştir. Zehra, kocasının da evlenmek için Müslüman olmayı kabul etmediğini ancak zaman içinde din değiştirme fikrini düşünmeye başladığını söylemiştir. O dönemde her ne kadar eşinin annesi bu duruma pek sevinmese de oğluna karşı net olumsuz bir tavır göstermemiş ve son kararı ona bırakmıştır.

Aynı şekilde Salma da kayınvalidesinin din değiştirme konusundaki endişesinden şu ifadelerle bahsetmiştir:

"Kocama 'dinini değiştirecek misin?' diye sordu, 'hayır' dedi, 'o değiştirecek mi peki?' dedi, 'hayır' dedi. Sonra 'Pekâlâ o zaman, siz ikiniz konuyu hallettiğiniz sürece sorun yok' dedi." (Salma)

Bununla beraber oğullarının Müslüman bir kadınla evlenmesini kabul eden ve evlilikle ilgili olumsuz bir kaygısı olmayan aileler de gelinlerinin dinine ve yemek gibi konulardaki dini kaygılarına saygı göstermişlerdir:

"Beraber akşam yemeği/öğle yemeği yediğimizde yemeklerine dikkat ederler. Ya balık pişiriyorlar ya da benim için ayrı bir vejetaryen yemeği yapıyorlar." (Elif)

Oğullarının evliliğine karşı açıktan olumsuz bir tavır sergilemeyen aileler yanında ikinci grup gayri müslim aileler, evlilik gerçekleşene kadar oğullarının evliliğine şiddetle karşı çıkmışlardır. Düğünden sonra ise kerhen bu evliliği kabul etmişler ve oğulları ve gelinleriyle ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Araştırmada katılımcılardan bazıları, eşlerinin ailelerinin evliliklerine karşı şiddetli muhalefetinin ana nedeninin dinden ziyade ırk farklılığı olduğunu belirtmiştir. Örneğin, Nijeryalı bir erkekle evli olan Hanan, kayınvalidesinin kendisine karşı tutumunu şöyle dile getirmiştir:

"Sanırım annesi ben Asyalı olduğum için evliliğimize karşıydı. O Henry'nin [Hıristiyan değilse de] en azından bir Afrikalıyla evleneceğini düşündü... bu bir ırk meselesiydi... Sanıyorum Nijerya'da Hıristiyanların ve Müslümanların birbirleriyle evlenmesi oldukça yaygın bir durum. Çünkü ülkelerinde nüfus neredeyse yarı yarıya. Henry'nin Müslüman akrabaları da var ve bir arkadaşımın babası Müslüman ve annesi Hıristiyan ama ikisi de Nijeryalı. Yani onlar için ırkı dinden daha büyük bir mesele, benim ailem için ise din ırktan daha önemli..." (Hanan)

Aynı şekilde bazı katılımcılar da ırkları ve dinleri sebebiyle kayınvalideleriyle sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin, sekiz yıldır evli olan Tayyibah, kayınvalidesinin kendisine yönelik tutumlarını ve onlarla yaşadıklarını acılı ve unutulması zor durumlar olarak nitelendirmiştir.

Bu noktada, dinlerarası evliliklerin çoğunun aynı zamanda etnik

gruplar arası evlilik de olduğunu ve birçok örnekte bu iki evliliği ayırt etmenin zor olabileceğini söylemek gerekir. Nitekim, bu sebeple aileler, çiftler arasındaki din farklılıklarına olduğu kadar ırk ve etnik farklılıklara da odaklanmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da aileler için konu sadece din ya da din farkı ile ilgili değildir ve ailelerin tutumlarına etki eden başka faktörlerin de bulunduğunu söylemek gereklidir. Bu araştırmada yapılan görüşmeler, Müslüman kadınların ailesi için aynı dini inanca sahip olmanın etnik benzerlikten daha önemli olduğunu, Müslüman olmayan aileler için ise tam tersine etnik benzerliğin aynı dini kimliğe sahip olmaktan daha önemli olabileceğini göstermektedir. Kanaatimce bu ayrımda dinin ailelerin hayatlarındaki yeri onların tutumlarındaki farklılıkta önemli bir rol oynamaktadır. Buna göre, dini hassasiyeti yüksek olan dindar aileler, dinlerarası evliliğe daha çok karşı çıkacak, din ile ilişkisi sınırlı, daha az olan aileler ise evlilikte etnik benzerliğe/farklılığa daha fazla odaklanacaktır. Bu bağlamda, gayri müslim aileler için aynı etnik kökenden biriyle evlilik daha önemli olmuştur ve oğullarının kendi etnik gruplarına mensup birisiyle bir evlilik yapmasını beklemişlerdir.

Ayrıca, Batı medyasındaki olumsuz temsil ve son zamanlarda, kendini sözde Müslüman grup olarak tanıtan İŞİD vb. terör grupları tarafından ortaya konulan Müslüman imajının, Batılı toplumlarda Müslümanlara karşı olan algı/tutumları olumsuz etkilediği (von Sikorski et al. 2017) gibi gayri müslim ailelerin oğullarının Müslüman bir kadınla evliliğine yönelik tutumlarını da etkilemektedir. Maruz kalınan olumsuz imajların etkisiyle gayri müslim aileler oğullarının kararını öğrendiklerinde olumsuz bir tutum sergilemişlerdir.

Bu noktada hem Müslüman hem de gayri müslim ailelerin dinlerarası evliliğe karşı tutumlarında karşılıklı ön yargılarının önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Araştırmada elde edilen veriler, bazı Müslüman ailelerde olduğu gibi, oğullarının Müslüman bir kadınla evlenmesine karşı olumsuz tutum sergileyen gayri müslim ailelerin de daha önce Müslümanlarla herhangi bir yakın ilişkisi, hatta teması olmadığını göstermektedir. Bu ailelerin de Müslüman ailelerdeki duruma benzer şekilde, ötekine dair sahip oldukları bilgilerin kaynağı haberlerden ya da medyadan gördükleri ile sınırlıydı. Dolayısıyla, diğer dini/etnik gruplar hakkındaki bilgi eksikliğinin ve önyargının, ailelerin dinlerarası evliliğe yönelik tutumlarını olumsuz etkilediğini belirtmek uygundur.

Bununla beraber hem Müslüman hem de gayri müslim, dini kaygıları olan ailelerin, çocuklarının dinlerarası evlilikleriyle ilgili benzer konularda

---

endişe duyduklarını da vurgulamak gerekir: Oğullarının ya da kızlarının kendilerini başka bir dine (eşlerinin dinine) geçmeye mecbur hissetmeleri veya buna zorlanmaları meselesi. Bu durum, Müslüman olsun ya da olmasın, dinlerarası evlilikler konusunda her iki ailenin de çocukları ile ilgili benzer kaygılara sahip olduğunu göstermektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Müslüman kadının gayri müslim bir erkekle evliliği özellikle Batı ülkelerinde son dönemde daha fazla gündeme gelen bir olgu olmuştur. Konuyla ilgili, daha önce de belirtildiği gibi, teorik çalışma ve tartışmalar yapılmış ya da böyle bir evlilik yapmış kadınlar daha genel araştırmaların içerisine dahil edilmiştir. Ancak, konuyu böyle bir evlilik kararı vermiş ve evliliğine devam eden kadınların tecrübeleri üzerinden ele alan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Yalnızca karma evlilik yapmış Müslüman kadınlara odaklan bu araştırma, Müslüman kadınların dinlerarası evliliği konusunu, bizzat böyle bir evlilik içinde bulunan kadınların tecrübeleri üzerinden ele alarak, onların anlatılmayan hikayelerini ortaya koymasını bakımından literatürde önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlamakta ve böylelikle konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sunmaktadır.

Müslüman kadının gayri müslim bir erkekle evlenmeye karar verme süreci ve ailelerin bu kararla ilgili tutumlarının analiz edildiği bu çalışmada elde edilen veriler, Müslüman kadınların karma evliliğe karar vermelerinin temel nedeninin “aşk” olduğunu ortaya koymuştur. Modern dönemlerde evlilik için ön koşul olarak kabul edilmeye başlanan ‘aşk’ ve ‘aşık olmak’, gayri müslim bir erkekle evlilik yapan kadınlar için de bir önceliktir. Burada ‘aşk’ olgusu kadınların ilişkilerinde yerleşik toplumsal kuralları yahut da toplumsal beklentileri yıkıcı/dönüştürücü bir kapasiteye sahiptir (Al-Rebholz 2018). Müslüman kadınlar toplumda kendilerinden beklenen tercihleri yapmak yerine aşık oldukları için gayrimüslim erkeklerle evlenmeye karar vermişlerdir. Bu süreçte, eş adaylarının dini mensubiyetinden çok onların karakterlerine dikkat etmişler, dini ve kültürel farklılıklar başlangıçta kendileri için bir sorun olmamıştır. Ancak zamanla, ilişkileri ciddileştikçe, aralarındaki dini ve etnik farklılıklar ve ailelerin kararlarına nasıl tepki vereceği sorusu önem kazanmaya başlamıştır. Bunun neticesinde kadınlar, bu ilişkiyi devam ettirip ettirmeme ya da ayrılmanın ileri vadede daha doğru bir karar olabileceği noktasında ikilemde kalmışlardır.

Son yıllara kadar, özellikle batı ülkelerinde Müslümanlar arasında farklı dine mensup birisiyle evlenenler ağırlıklı olarak erkeklerken, yakın

dönemde dinlerarası evlilik yapan Müslüman kadınların sayısında da gözle görülür bir artış olmuştur (Abbass 2012; Hargey 2016). Romain (1996), kadınların özgürleşmesi ile artan dinlerarası evlilik oranı arasında bir ilişki olduğunu belirtmektedir ve nitekim bu çalışmanın bulguları da Romain'in argümanları ile uyumludur. Önceki yüzyıllarda, hatta yirminci yüzyılın ortalarına kadar, Batılı ülkelerde yaşayan Müslüman erkekler, eğitimleri ve işleri vesilesiyle diğer inanç gruplarının üyeleriyle Müslüman kadınların olduğundan daha fazla etkileşim içindeydiler. Kadınların son zamanlarda yüksek öğrenime erişimindeki gelişim ve iyileşmeler, buna bağlı olarak da çalışan kadın sayısındaki artış (Khatab and Modood 2018), Müslüman kadınlara da İngiltere'deki farklı dini ve etnik gruplarla iletişim kurma konusunda daha fazla özgürlük ve fırsat vermiştir. Maddi bağımsızlıklarını kazanmalarıyla da yüksek eğitim almak ya da çalışmak için ailelerinden uzakta yaşama olasılıkları geçmiş dönemlere kıyasla daha yüksektir. Aileden uzakta yaşamak da Müslüman kadınların evlilik kararında daha özgür olmalarını sağlamıştır.

Bununla beraber, aileden ayrı yaşamayı dinlerarası evliliğin önemli bir nedeni olarak görmek ve ailelerinden uzakta yaşayan Müslüman kadınların çoğunun gayri müslimlerle evleneceği sonucuna varmak doğru bir değerlendirme olmayacaktır. Zira iş veya eğitim sebebiyle ailelerinden uzakta yaşayıp dinlerarası evlilik yapmayan birçok Müslüman kadın vardır, ki muhtemelen sayıları çok daha da fazladır. Bu bağlamda, çalışmada aileden uzakta yaşamamanın, kadınların farklı dine mensup biriyle evlenme kararlarında temel etken olmadığı, ancak ailenin kararları üzerindeki etkisini bir dereceye kadar azalttığı görülmektedir. Ayrıca burada, daha ziyade, bireysellik kavramına modern dönemle yüklenen anlam ve bireyselliğin kişilerin evlilik kararlarına yansması konusunun öne çıktığını söylemek de mümkündür. İlk olarak kullanıldığı modern öncesi dönemde, kişinin hırslı, kendine düşkün olması, kendisini eşsiz görmesi gibi anlamlar içeren (Simmel 2009) bireysellik kavramı, zaman içinde modernleşme ile birlikte daha olumlu anlama sahip bir kavrama dönüşmüştür. Kavramın bireyler üzerindeki yansması evlilik konusunda da kendisini göstermiştir. Modern öncesi toplumlarda ve günümüzde de muhafazakar olarak tanımlanabilecek toplumlarda toplum dinamiğine bağlı bir eylem olarak görülen evlilik, artık daha ziyade iki kişi arasındaki duyguları öne çıkaran aşk evlilikleri olarak değerlendirilir olmuştur. Bu durumda bireyselleşme, evlilikte içinde bulunan toplumun müdahil olmasından çok iki kişinin kendi kararlarını vermesine ve duygu temelli bir birliktelik oluşturmasını mümkün kılar (Baş 2021). Araştırmada yapılan görüşmeler de Müslüman

kadınların ailelerinden ayrı yaşamalarının bireyselliklerini daha çok ön plana çıkarmalarına olanak tanıdığı ve bunun bir neticesi olarak da evlilik gibi bir kararda toplum kabulünden ziyade öncelikli olarak eş adayıyla karşılıklı duygularına önem verdiklerini ortaya koymaktadır.

Araştırmaya katılan katılımcıların ailelerinin tepkilerinde sahip oldukları dini kaygılar ile mensubu oldukları dini ya da etnik cemaatlerin kızlarının gayri müslim biriyle evliliğine olası tepkisi iç içedir. Hatta zaman zaman evliliğin başkaları tarafından duyulması ile karışılacakları toplum baskısı daha da önemli olmuş, bazı aileler kızlarından damatlarını sadece düğün günü için bile olsa İslam'a geçmesi için ikna etmelerini istemişlerdir. Katılımcı ailelerini böyle bir istekte bulunmaya yönelten sebepleri şu şekilde açıklamak mümkündür: Öncelikle, bu sözde din değiştirme, ailenin hem cemiyetlerindeki hem de geniş aile içindeki gururunu/onurunu kurtaracaktır. Zira artık kızlarının bir gayrimüslimle değil, bir mühtedi ile evlendiğini söyleyebileceklerdir. Bunun yanı sıra, her ne kadar bazı aileler kültürel Müslüman olup aile geçmişi veya içinde büyüdükleri sosyal çevre nedeniyle Müslüman olarak tanımlansalar dahi kızlarının toplum/cemiyet içinde sosyal olarak onaylanmış bir evliliğe sahip olmasını istemektedirler. Bu aileler, her ne kadar din özel hayatlarında sınırlı bir rol oynasa da, cemiyetlerinin diğer üyeleriyle yada Müslüman topluluklarla etkileşime girdikleri kamusal alanda diğer insanların beklentilerine göre hareket eder ve başkalarının onayını ararlar (Goffman 1971). Bununla beraber hem Müslüman hem de gayri Müslim aileler için çocuklarının dini inançları konusunda baskı altında kalma ya da zorlanma ihtimalleri onların karma evlilikleri ile ilgili olarak en büyük kaygılarıdır.

Sonuç olarak bu çalışmada Müslüman kadının gayri Müslim erkekle evliliği ile ilgili olarak evliliğe karar süreçleri ve aile üyelerinin tepkileri ele alınmış; ayrı bir yazının konusu olan bu evliliklerdeki din farkı ve bu farkla ilgili eşlerin tutumu gibi konulara temas edilmemiştir. Araştırma sürecinde yapılan görüşmelerde böyle bir evlilik içinde bulunan kadınların, iddia edildiği gibi, dini kaygıları olmayan kişiler olmadığı, bu tür bir evlilik yapmış kadınlar arasında kendini dindar olarak tanımlayan kadınların da olduğu görülmüştür. Nitekim Müslüman kadınların gayri müslim bir kişiyle evliliğinin caiz olmayıp yasaklandığına dair İslam toplumunda yaygın olan hüküm, en çok da bu kadınları ikilemde bırakmış ve çözüm arayışına sokmuştur. İfade edildiği gibi, özellikle Batıda yaşayan Müslüman kadınlar arasında gayri müslimle evlenenlerin sayısı artmaktadır ve önümüzdeki yıllar konunun tekrar ele alınmasını gerektirecektir. Bu gereklilik, gayri müslim bir erkekle evli olup dini kaygıları olan ve çocuklarını da Müslüman

olarak yetiştirmek isteyen Müslüman kadınlar için özellikle önemlidir. Konunun daha iyi anlaşılması ve ilk dönemden günümüze kadar devam eden mevcut dini hükmün argümanlarının günümüz evlilik pratiğinde karşılığı olup olmadığı bu konuda daha fazla ve daha geniş kapsamlı çalışmalar yapılarak görülebilir. Değişen evlilik anlayışı, evlilikte eşlerin statüsü ve rol paylaşımı gibi konular dikkate alındığında, Müslüman kadınların gayri müslimle evliliklerinin yasaklığı ile ilgili bazı argümanların günümüz evliliklerinde geçerli olmadığı görülmektedir. Bunların tespiti ve yeniden değerlendirilmesi özellikle Batı ülkelerinde yaşayan Müslüman topluluklar için önemlidir.

Bununla beraber, bu araştırmada konu, evlilikleri devam eden Müslüman kadınlar üzerinden incelenmiş ve yalnızca Müslüman kadınların tecrübelerine yer verilmiştir. Ancak, gayri müslim bir erkekle evlenmiş ve evlilikleri bir sebeple sona ermiş kadınlar da vardır ve bu kadınların da dahil edileceği bir çalışma Müslüman kadınının gayri müslimle evliliğinin farklı boyutları bize gösterecektir. Boşanma kararlarında din farkının etkisi nedir ya da bu Müslüman kadınlar eşleri ile aralarındaki din farklılığı sebebiyle evliliklerinde ne tür zorluklarla karşılaştılar gibi soruların cevaplanması konunun daha kapsamlı ele alınması açısından önemlidir. Son olarak, bu çalışma Müslüman kadınların anlatılmayan hikayelerini anlatmayı amaçlamış, konu Müslüman kadın perspektifinden ele alınmıştır. Oysa bu hikayenin iki tarafı vardır ve gayri müslim eşlerin de dahil edileceği kapsamlı çalışmalarda, gayri müslim erkeğin hem Müslüman kadınla evli bir eş hem de Müslüman bir ailede damat olarak edindiği tecrübelerin tespit ve değerlendirilmesi de bu evliliklerin farklı yönlerini görmek açısından faydalı olacaktır.

Teşekkür:

-

Beyanname:

1. Özgünlük Beyanı:

Bu çalışma, yazarın “Muslim-Non-Muslim Marriages in the UK: Perspectives from Muslim Women Experiencing Marriage to Non-Muslims” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

2. Etik Kurul İzni:

Bu çalışma için etik kurul izni, Birmingham Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 01.06.2022 tarihli ve ERN_15-1326 numaralı kararı ile alınmıştır.

3. Finansman/Destek:

Bu çalışma herhangi bir finansman ya da destek almamıştır.

4. Katkı Oranı Beyanı:

Yazar, makaleye başkasının katkıda bulunmadığını beyan etmektedir.

5. Çıkar Çatışması Beyanı:

Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

KAYNAKÇA

- ABBASS, Rudabah. 2012. "Halal' Interfaith Unions Rise among UK Women." Aljazeera.Com. 2012. <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2012/12/2012122795639455824.html>.
- AL-REBHOLZ, Anıl. 2018. "Uluslararası Aşk - Almanya'ya Evlilik Göçü Bağlamında Kadınlık ve Erkekliklerin Yeniden İnşası." *Mediterranean Journal of Gender and Women's Studies* 1 (2): 122-56.
- AL-YOUSUF, Heather. 2006. "Negotiating Faith and Identity in Muslim-Christian Marriages in Britain." *Islam and Christian-Muslim Relations* 17 (3): 317-29.
- ALTEMEYER, Bob, and Bruce Hunsberger. 1992. "Authoritarianism, Religious Fundamentalism, Quest, and Prejudice." *The International Journal for the Psychology of Religion* 2 (2): 113-33.
- ANSANO, Aisha. 2012. "Muslim Women's Marriage Choices." *Avicenna: The Stanford Journal of Muslim Affairs* 2 (2): 10-14.
- ARON, Raymand. 2010. *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. Edited by Korkmaz Alemdar. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- AZZAM, Leena Salah Fadl. 2015. "The Regulation of Interfaith Marriages in Islamic Legal Discourse." American University in Cairo.
- BARLOW, Brent A. 1977. "Notes on Mormon Interfaith Marriages." *The Family Coordinator* 26 (2): 143-50.

- BARNETT, Larry D. 1962. "Research in Interreligious Dating and Marriage." *Marriage and Family Living* 24 (2): 191–94.
- BAŞ, Elif. 2021. "Evlilik: Modernleşme Sürecinde Kuşaklararası Yaşanan Değişim." *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 20 (2): 821–45.
- BAYCAR, Abdulmuttalip. 2019. "Türk-Alman Evliliklerinde Yaşanılan Problemler ve Başaçıkma Yöntemleri (Dini-Kültürel Farklılıklar Bağlamında)." *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (40): 377–414. <https://doi.org/10.17335/SAKAIFD.621015>.
- BINGHALIB, Yasmine. 2011. *A Product of Two Worlds: Family Dynamics Between Arab Muslim Parents, Western Parents and Their Bi-Ethnic Children*. LAP LAMBERT Academic Publishing. <https://www.perlego.com/book/3331313/a-product-of-two-worlds-pdf>.
- BLOSSFELD, Hans-Peter, and Andreas Timm. 2003. "Educational Systems as Marriage Markets in Modern Societies: A Conceptual Framework." In *Who Marries Whom? Educational Systems as Marriage Markets in Modern Societies*, edited by Hans-Peter Blossfeld and Andreas Timm, 9–18. Kluwer Academic Publishers.
- BOURDIEU, Pierre. 2002. "Pierre Bourdieu on Marriage Strategies." *Population and Development Review* 28 (3): 549–58.
- BRAUN, Virginia, and Victoria Clarke. 2006. "Using Thematic Analysis." *Qualitative Research in Psychology* 3 (2): 77–101.
- BREMBORG, Anna Davidsson. 2011. "Interviewing." In *Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion*, edited by Michael Stausberg and Steven Engler, 310–22.
- BUIJS, Frank J, and Jan Rath. 2003. "Muslims in Europe: The State of Research." IMISCOE Working Paper. 2003. http://www.janrath.com/downloads/@Muslims_in_Europe_IMISCOE_2006.pdf.
- BUMBASS, Larry. 1970. "The Trend of Interfaith Marriage in the United States." *Social Biology* 17 (4): 253–59.
- BUUNK, Abraham P., Justin H. Park, and Lesley A. Duncan. 2009. "Cultural Variation in Parental Influence on Mate Choice." *Cross-Cultural Research* 44 (1): 23–40. <https://doi.org/10.1177/1069397109337711>.

- CAROL, Sarah. 2013. "Intermarriage Attitudes Among Minority and Majority Groups in Western Europe: The Role of Attachment to the Religious In-Group." *International Migration* 51 (3): 67-83.
- CERCHIARO, Francesco, Stef Aupers, and Dick Houtman. 2015. "Christian-Muslim Couples in the Veneto Region, Northeastern Italy: Dealing with Religious Pluralism in Everyday Family Life." *Social Compass* 62 (1): 43-60. <https://doi.org/10.1177/0037768614561151>.
- CHARSLEY, Katharine, and Anika Liversage. 2013. "Transforming Polygamy: Migration, Transnationalism and Multiple Marriages among Muslim Minorities." *Global Networks* 13 (1): 60-78.
- CHINITZ, Joshua G, and Robert A Brown. 2001. "Religious Homogamy, Marital Conflict, and Stability in Same-Faith and Interfaith Jewish Marriages." *Journal for the Scientific Study of Religion* 40 (4): 723-33.
- CILA, Jorida, and Richard N. Lalonde. 2014. "Personal Openness toward Interfaith Dating and Marriage among Muslim Young Adults: The Role of Religiosity, Cultural Identity, and Family Connectedness." *Group Process & Intergroup Relations* 17 (3): 357-70.
- CRESWELL, John W., and J. David Creswell. 2018. *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. Sage Publications Ltd. SAGE.
- CRESWELL, John W., and Cheryl N Poth. 2013. *Qualitative Inquiry and Research Design*. SAGE. 3th Edition. SAGE.
- DALGIN, Nihat. 2003. "İslam Hukuku Açısından Müslüman Bayanın Ehli Kitap Erkeklerle Evliliği." *İslam Hukuku Arastirmalari Dergisi* 2: 131-56.
- DALGIN, Nihat. 2005. *İslam Hukukuna Gore Musluman Gayr-i Muslim Evlilikleri*. Samsun.
- DARWAZA, Muhammad Izzat. 1963. *Al-Tafsir Al-Hadith*. Cairo: Dar al-Kutub al-ilmiyah.
- DRIBE, Martin, and Christer Lundh. 2011. "Cultural Dissimilarity and Intermarriage. A Longitudinal Study of Immigrants in Sweden 1990-2005." *International Migration Review* 45 (2): 297-324.
- EL-JERCAWI, Ali Ahmad. 2009. *Hiqmetu Tashri ve Felsefatuhu*. Dar al-Fikr.
- ESKAN, Selma. 2007. "İslam Hukukunda Evlilik Engeli Olarak Din Farki Problemi." Ataturk Universitesi.
- FEISE-NASR, Mona. 2022. "Muslim Women in Interfaith Partnerships in Germany." *Religions* 13 (3). <https://doi.org/10.3390/REL13030193>.

- FRIEDMANN, Yohanan. 2003. *Tolerance and Coercion in Islam: Interfaith Relations in the Muslim Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GOFFMAN, Erving. 1971. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Harmondsworth: Penguin Books.
- GOMAA, Ali. 2011. *Fatawa An-Nisaiyya*. Cairo.
- GORDON, Albert I. 1966. *Intermarriage*. 3. Edition. Boston.
- GUNGOR, Ozcan. 2016. *İki Dünya Bir Aile*. Ankara.
- HANASSAB, Shideh, and Romeria Tidwell. 1998. "Intramariage and Intermariage: Young Iranians in Los Angeles." *International Journal of Intercultural Rel.* 22 (4): 395–408.
- HARGEY, Taj. 2016. "Kişisel Görüşme." Oxford.
- HEATON, Tim B., and Edith L. Pratt. 1990. "The Effects of Religious Homogamy on Marital Satisfaction and Stability." *Journal of Family Issues* 11 (2): 191–207.
- IMAM MUSTAFA. 2016. "Kişisel Görüşme." Leicester.
- JAWAD, Haifaa, and Ayse Elmali-Karakaya. 2020. "Interfaith Marriages in Islam from a Woman's Perspective: Turkish Women's Interfaith Marriage Practices in the United Kingdom." *Journal of Muslim Minority Affairs* 40 (1): 128–47. <https://doi.org/10.1080/13602004.2020.1737415>.
- KALMIJN, M. 1998. "Intermarriage and Homogamy: Causes, Patterns, Trends." *Annual Review of Sociology*, no. 24: 395–421.
- KÂSÂNI, AbuBakr. 1997. *Bedâ'i'u's-Sanâ'i' Fî Tertîbi's-Şerâ'i'*. Beirut.
- Kazancı, NEBIYE. 2022. "İSLAM HUKUKUNDA EHL-I KITAPLA EVLİLİK VE AILE HAYATINA Yansımaları." Trabzon Üniversitesi.
- KHAN, Dina. 1998. "Mixed Marriages in Islam: An Anthropological Perspective on Pakistan." *JASO* 29 (1): 5–28.
- KHATTAB, Nabil, and Tariq Modood. 2018. "Accounting for British Muslim's Educational Attainment: Gender Differences and the Impact of Expectations." *British Journal of Sociology of Education* 39: 242–59. <https://doi.org/10.1080/01425692.2017.1304203>.
- KURTTEKIN, Fatma. 2019. "Religious Education of Children in Interfaith Marriages." *Journal of Beliefs & Values*, June, 1–12. <https://doi.org/10.1080/13617672.2019.1624938>.
-

- LARSSON, Göran. 2010. "Yusuf Al-Qaradawi and Tariq Ramadan on Secularisation: Differences and Similarities." In *Muslim Societies and the Challenge of Secularization: An Interdisciplinary Approach*, edited by Gabriele Marranci, 47–63. Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-90-481-3362-8_4.
- LEHRER, Evelyn L., and U. Carmel Chiswick. 1993. "Religion as a Determinant of Marital Stability." *Demography* 30 (3): 385–404.
- LUCASSEN, Leo, and Charlotte Laarman. 2009. "Immigration, Inter-marriage and the Changing Face of Europe in the Post War Period." *The History of the Family* 14 (1): 52–98. <https://doi.org/10.1016/j.hisfam.2008.12.001>.
- MUTTARAK, Raya. 2004. "Marital Assimilation: Interethnic Marriage in Britain." *Avustralian Population Association Conference*. http://acsr.anu.edu.au/APA2004/papers/2E_Muttarak.pdf.
- MUTTARAK, Raya, and Anthony Heath. 2010. "Who Inter-marries in Britain? Explaining Ethnic Diversity in Inter-marriage Patterns." *The British Journal of Sociology* 61 (2): 275–305. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2010.01313.x>.
- NEUMAN, W. Lawrence. 2020. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri - Nicel ve Nitel Yaklaşımlar I-II*. Edited by Çev.Özlem Akkaya. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- NIEKERK, Jana Van, and Maykel Verkuyten. 2018. "Interfaith Marriage Attitudes in Muslim Majority Countries: A Multilevel Approach." *The International Journal for the Psychology of Religion* 28 (4): 257–70. <https://doi.org/10.1080/10508619.2018.1517015>.
- OFFICE FOR NATIONAL STATISTICS. 2012. "Religion in England and Wales 2011." <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/culturalidentity/religion/articles/religioninenglandandwales2011/2012-12-11>.
- PANDE, Raksha. 2016. "Becoming Modern: British-Indian Discourses of Arranged Marriages." *Social & Cultural Geography* 17 (3): 380–400. <https://doi.org/10.1080/14649365.2015.1075581>.
- PARSONS, Ryan N., David P. Nalbone, J. Mark Killmer, and Joseph L. Wetchler. 2007. "Predictors of Interfaith Marital Satisfaction." *The American Journal of Family Therapy* 35 (4): 343–61.

- POLIT, DF, and CT Beck. 2010. "Generalization in Quantitative and Qualitative Research: Myths and Strategies." *International Journal of Nursing Studies* 47 (11): 1451–58.
- ROMAIN, Jonathan A. 1996. *Till Faith Us Do Part - Couples Who Fall in Love across the Religious Divide*. Great Britain: Fount Paperbacks.
- ROSENFELD, Michael J. 2005. "A Critique of Exchange Theory in Mate Selection." *American Journal of Sociology* 110 (5): 1284–1325.
- ROZARIO, Santi, and Geoffrey Samuel. 2012. "Introduction: Finding Muslim Partners, Building Islamic Lives." *Culture and Religion* 13 (2): 137–40.
- SABUNI, MuhammadAli. 1980. *Ravaiu'l-Beyan Tefsiru Ayati'l-Ahkam Mine'l-Kur'an*. Damascus: Maktaba al-Ghazali.
- SEAMON, Erika B. 2012. *Interfaith Marriage in America: The Transformation of Religion and Christianity*. New York: Palgrave Macmillan.
- SHAIKH RAMZY, Hojjat Ramezanzadeh. 2016. "Personal Interview." Oxford.
- SHAW, Alison. 2000. *Kinship and Continuity: Pakistani Families in Britain*. Amsterdam: Harwood Academic.
- SHAW, Alison. 2006. "The Arranged Transnational Cousin Marriages of British Pakistanis: Critique, Dissent and Cultural Continuity." *Contemporary South Asia* 15 (2): 209–20. <https://doi.org/10.1080/09584930600955317>.
- SIKORSKI, Christian von, Desirée Schmuck, Jörg Matthes, and Alice Binder. 2017. "'Muslims Are Not Terrorists': Islamic State Coverage, Journalistic Differentiation Between Terrorism and Islam, Fear Reactions, and Attitudes Toward Muslims." *Mass Communication and Society* 20 (6): 825–48. <https://doi.org/10.1080/15205436.2017.1342131>.
- SIMMEL, George. 2009. *Bireysellik ve Kültür*. Edited by Çev.TuncayBirkan. İstanbul: Metis Yayınları.
- SPRECHER, Susan, and Elaine Hatfield. 2017. "The Importance of Love as a Basis of Marriage: Revisiting Kephart (1967)." *Journal of Family Issues* 38 (3): 312–35.
- STOWASSER, B. F. 2009. "Yusuf Al-Qaradawi on Women." In *Global Mufti: The Phenomenon of Yusuf Al-Qaradawi*, edited by Jakob Skovgaard-Petersen and Bettina Graf, 181–211.
- VERNON, Glenn. 1962. *Sociology of Religion*. New York: McGraw-Hill.
-

- YASIR QADHI, AbuAmmar. 2009. "The Doha Debates - Muslim Women's Freedom To Marry." 2009. <https://www.youtube.com/watch?v=m9CHEhZL00A>.
- YILDIZTEKIN, Burin. 2010. "The Jewish-Muslim Mixed Marriages: Self-Identifications and Experiences of Jewish-Muslim Mixed Couples and Their Children in Contemporary Turkey." ODTÜ.

AN EXTRAORDINARY MARRIAGE STORY: MARRIAGE BETWEEN MUSLIM WOMEN AND NON-MUSLIM MEN

 Ayşe ELMALI KARAKAYA^a

Extended Abstract

In this study, the background of Muslim women's decision of interfaith marriage and how their families and friends reacted to their decision are examined. The study has revealed that 'love' is the main reason for Muslim women's decision to intermarry. Many Muslim women decided to get married to non-Muslim men because they fell in love and wanted to spend the rest of their lives together, which is similar to the reasons for most marriages. The interview narratives show that when Muslim women met their husband, they loved him as a person of good character, and the religious and cultural differences between them were not initially an issue. However, in time, when their relationship became serious, some participants started to think about the differences between them and how their families would react. All these thoughts caused a dilemma for the Muslim women, about whether they should continue this relationship and get married or break up. It is argued that increased interaction with members of other groups can lead to relationships with people outside the faith. The majority of the participants in this study indicated that they were living away from their families when they met their future husbands and decided to get married. Although parental control and family influences may remain, people living away from their families have more freedom to choose their marriage partners. They also confessed that it would have been more challenging to make the decision about their interfaith marriage if they were living with their family. In this context, it is important to state that living away from the family might not be a major reason for interfaith marriages, but it decreased the family's influence on women's decisions to marry outside the faith. On

---

^a Lecturer PhD., Sakarya University, aysekarakaya@sakarya.edu.tr

the other hand, for the majority of the participants, family approval was still important.

Muslim families, like families from other faiths, have concerns about their daughters' decisions to enter into interfaith marriages and usually oppose such marriages. The study revealed that religious and cultural differences, community pressure were three main reasons for the family's objections. Firstly, for Muslim families, being a Muslim is an essential criterion for the prospective son-in-law because they believe that a Muslim woman is not allowed to marry a non-Muslim in Islam. With the impact of this thought, the parents did not want their daughter to marry a non-Muslim man and accepted the marriage.

In addition to the religious differences, community pressure also affected the parents' attitudes towards their daughters' decision to marry out of the faith. Interviews show that, in some cases, parents considered the community's potential reaction to their daughters' interfaith marriage more than their personal feelings about the marriage. Regarding the personal concerns for Turkish families, the idea of their daughter living in the UK after the marriage was an issue to be worried about, and it negatively affected the parents' attitudes.

The majority of Muslim women stated that there was no intervention from their parents-in-law against their decision to marry. However, this attitude did not mean that they were all in agreement with their son's decision of interfaith marriage. However, despite the negative feelings of some of these families towards their son's interfaith marriage, the common attitude among those families was the fact that they basically stated that their son was the one who should ultimately make the decision about whom he should marry.

At this point, it would be appropriate to conclude that for both Muslim and non-Muslim families, mutual prejudice plays an important role in both families' attitudes towards interfaith marriages. Interview data demonstrates that, as it was in some Muslim families, the non-Muslim families who showed negative attitudes towards their son's marriage to a Muslim woman and their daughter-in-law had not had any close relationship or even contact with Muslims before, and similarly, most of their knowledge came from what they learned from the news and media. Therefore, it is suitable to state that lack of knowledge about others and implicit bias affected their attitudes towards interfaith marriage.

Furthermore, it needs to be emphasized that both Muslim and non-Muslim families who had religious concerns were worried about the same issues

regarding their children's interfaith marriage: the issue of their sons/daughters feeling compelled or forced to convert to another religion. This situation indicates that whether they are Muslim or not, both families have similar concerns about their son/daughter's interfaith marriages.

Keywords: Sociology of Religion, Interfaith Marriages, Mixed Marriages, Muslim Woman.

Acknowledgements:

-

Declarations:

1. Statement of Originality:

This work has been derived from the author's dissertation entitled "Muslim-Non-Muslim Marriages in the UK: Perspectives from Muslim Women Experiencing Marriage to Non-Muslims".

2. Ethics approval:

Ethics Committee Approval for this study was obtained with the decision of Birmingham University Social and Human Sciences Ethics Committee dated 6.1.2022 and numbered ERN_15-1326.

3. Funding/Support:

This work has not received any funding or support.

4. Author contribution:

The author declares no one has contributed to the article.

5. Competing interests:

The author declares no competing interests.

